

3. ΚΥΚΛΟΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ ΖΩΗΣ

1. ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ

1.1 ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ

1.2 ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

- 1.2.1 Δασικός χαρακτήρας εκτάσεων
- 1.2.2 Αιγιαλός – Παραλία
- 1.2.3 Οικοδομικές άδειες και αυθαίρετες κατασκευές
- 1.2.4 Καταστήματα υγειονομικού ενδιαφέροντος
- 1.2.5 Δεσμεύσεις ιδιοκτησίας

2. ΕΙΔΙΚΕΣ ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ

2.1 Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ

- 2.1.1 Σχεδιασμός σε εθνικό επίπεδο
 - 2.1.1.1 Κατά παρέκκλιση διατάξεις
 - 2.1.1.2 Κακοδιοίκηση εκ μέρους των ΟΤΑ – Ανεπαρκείς έλεγχοι
 - 2.1.1.3 Έλλειψη έγκυρων στοιχείων
 - 2.1.1.4 Περιβαλλοντική αδειοδότηση
 - 2.1.1.5 Πλημμέλειες περιβαλλοντικών μελετών
- 2.1.2 Οργάνωση της δημόσιας διοίκησης
- 2.1.3 Νομικό και θεσμικό πλαίσιο
- 2.1.4 Ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των πολιτών
- 2.1.5 Επιπτώσεις – Ανταπόκριση της διοίκησης
 - 2.1.5.1 Αυθαίρετη δόμηση
 - 2.1.5.2 Ρύπανση
 - 2.1.5.3 Έλλειψη προστατευτικού καθεστώτος
 - 2.1.5.4 Ανταπόκριση στις επισημάνσεις του Συνηγόρου του Πολίτη
- 2.1.6 Συμπεράσματα

2.2 Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΧΡΗΣΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΟΤΑ

- 2.2.1 Αναίρεση της κοινής χρήσης
 - 2.2.1.1 Άδειες κατάληψης κοινόχρηστων χώρων για την ανάπτυξη τραπεζοκαθισμάτων
 - 2.2.1.2 Κατασκευές σε κοινόχρηστους χώρους
- 2.2.2 Υποβάθμιση της κοινής χρήσης
 - 2.2.2.1 Χώροι πρασίνου
 - 2.2.2.2 Πλημμελής καθαρισμός των κοινόχρηστων χώρων
 - 2.2.2.3 Αδράνεια ως προς τη διατήρηση των κοινόχρηστων χώρων και την αξιοποίησή τους
- 2.2.3 Συμπεράσματα – Προτάσεις

3. ΚΥΚΛΟΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ ΖΩΗΣ

1. ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ

Οι αναφορές που εξετάζονται από τον Κύκλο Ποιότητας Ζωής αναδεικνύουν προβλήματα που αφορούν κυρίως σε: σημαντικές παραβάσεις της περιβαλλοντικής νομοθεσίας, υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος, αυθαίρετες παρεμβάσεις στο οικιστικό και πολιτιστικό περιβάλλον και γενικότερη υποβάθμιση της ποιότητας ζωής.

Κατά το 2005 συνεχίστηκε η παρέμβαση της Αρχής για την ολοκλήρωση βασικών έργων υποδομής, όπως είναι τα συστήματα ελέγχου του πόσιμου νερού, τα δίκτυα αποχέτευσης και οι χώροι υγειονομικής ταφής απορριμμάτων, αντικείμενο που αναλύθηκε ειδικότερα στην *Ετήσια έκθεση 2004* και διατηρείται στην επικαιρότητα μέσα από σειρά αναφορών. Επίσης, όπως κάθε χρόνο, αρκετές αναφορές συνδέουν την ποιότητα ζωής στους οικισμούς με το αίτημα αποτελεσματικού ελέγχου της αυθαίρετης δόμησης· κρίνεται λοιπόν απαραίτητο να αναβαθμιστούν η οργάνωση και οι διαδικασίες ελέγχου των αυθαίρετων κατασκευών, αλλά και να εφαρμοστεί αυστηρότερα ο νόμος για την κατεδάφιση των αυθαιρέτων, για την υλοποίηση της οποίας απουσιάζει συχνά, όπως φαίνεται από την εμπειρία της Αρχής, η πολιτική βούληση από πλευράς των αρμόδιων οργάνων της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Όπως κάθε χρόνο, έτσι και φέτος σταθερός είναι ο αριθμός αναφορών στις οποίες πολίτες εκφράζουν τις ανησυχίες τους για τις επιπτώσεις που μπορεί να έχουν οι γειτονικοί τους σταθμοί βάσης κινητής τηλεφωνίας. Σε συνέχεια των διαπιστώσεων της σχετικής ειδικής έκθεσης που εκπονήθηκε στο τέλος του 2003, η διερεύνηση των υποθέσεων αποκάλυψε και το 2005 διοικητικά προβλήματα συντονισμού των αρμόδιων υπηρεσιών και πλημμέλειες στον έλεγχο των πολεοδομικών και περιβαλλοντικών προϋποθέσεων εγκατάστασης και λειτουργίας των σταθμών βάσης κινητής τηλεφωνίας. Σταθερή είναι επίσης η ενασχόληση του Κύκλου με υποθέσεις που σχετίζονται με τα προβλήματα λειτουργίας καταστημάτων υγειονομικού ενδιαφέροντος, σε σχέση τόσο με τις χρήσεις γης όσο και με πολεοδομικές και άλλες υπερβάσεις, όπως λ.χ. η νυχτορύπανση, καθώς και με τον αποτελεσματικό έλεγχό τους, ο οποίος αποτελεί αντικείμενο συστηματικής διερεύνησης από την Αρχή. Τέλος, ικανός αριθμός υποθέσεων έχει ως θέμα τον χαρακτηρισμό δασικών εκτάσεων· η Αρχή, αφού διαπίστωσε διοικητική δυσλειτουργία στον τομέα της προστασίας της ατομικής ιδιοκτησίας, υπέβαλε οργανωτικές προτάσεις για την αποτελεσματικότερη προστασία των δασών και του δημόσιου συμφέροντος.

Όπως διαφαίνεται από τα παραπάνω, οι υποθέσεις που άπτονται της ποιότητας ζωής, σε συνάρτηση τόσο με το οικιστικό όσο και με το φυσικό περιβάλλον, παρουσιάζουν σειρά ιδιαιτεροτήτων, κυρίως λόγω της πολυπλοκότητάς τους, του μεγάλου αριθμού των εμπλεκόμενων φορέων, των διάσπαρτων νομοθετημάτων ή και νομοθετικών κενών, αλλά και επειδή επιβιώνουν αντιλήψεις που τοποθετούν την ποιότητα ζωής των πολιτών και την προστασία του περιβάλλοντος σε συγκρουσιακή δυναμική και σε υποδεέστερη θέση σε σχέση με την οικονομική ανάπτυξη. Η συσσωρευμένη εμπειρία των επτά χρόνων λειτουρ-

γίας της Αρχής της έχει προσδώσει πλέον μια ευχέρεια τόσο ως προς τον τρόπο χειρισμού των ατομικών υποθέσεων των πολιτών όσο και ως προς τη δυνατότητα συστηματικών παρεμβάσεων για την ευαισθητοποίηση και τον συντονισμό των φορέων σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος. Προς την κατεύθυνση αυτή ο Συνήγορος του Πολίτη οργανώνει συσκέψεις με όλους τους εμπλεκόμενους φορείς, εκπονεί πορίσματα, διατυπώνει προτάσεις νομοθετικού και οργανωτικού χαρακτήρα και υποβάλλει ειδικές εκθέσεις προς τη Βουλή των Ελλήνων. Το συστημικό πρόβλημα για την ποιότητα ζωής των πολιτών που ανέδειξε με ειδική έκθεσή της η Αρχή κατά το 2005 αφορά στην προσβολή του πυρήνα του δικαιώματος ιδιοκτησίας από τη μακρόχρονη δέσμευση ιδιοκτησιών χωρίς την καταβολή της ανάλογης αποζημίωσης (βλ. κεφ. 7, 2.3).

Στη φετινή ετήσια έκθεση επιλέχθηκαν δύο ειδικές θεματικές για αναλυτικότερη παρουσίαση. Η πρώτη θεματική αφορά στο οικιστικό περιβάλλον, και ειδικότερα στη διαχείριση των κοινόχρηστων χώρων από τους ΟΤΑ, θέμα επίκαιρο ακριβώς λόγω της ανάγκης ευαισθητοποίησης των δημοτικών αρχόντων όχι μόνο σχετικά με την προϊούσα υποβάθμιση των πνευμόνων πρασίνου στις πόλεις, αλλά και για περιπτώσεις όπου αναιρείται η ίδια η κοινή χρήση των χώρων αυτών. Χαρακτηριστικό και επαναλαμβανόμενο παράδειγμα είναι το φαινόμενο των καταλήψεων, ακόμη και εις βάρος αρχαιολογικού χώρου ή αιγιαλού, και με παράνομες κατασκευές για τις οποίες η ανοχή ισοδυναμεί με συνέργεια.

Η δεύτερη ειδική θεματική αφορά στην προστασία των οικοσυστημάτων. Η ανεπαρκής οριοθέτηση, η έλλειψη χαρακτηρισμού και προστατευτικού καθεστώτος ορισμένων φυσικών οικοτόπων αλλά και η παράκαμψη υφιστάμενων προστατευτικών διατάξεων και της περιβαλλοντικής αδειοδότησης σε άλλες περιπτώσεις αποτελούν μερικά από τα φαινόμενα παθογένειας που εντοπίζονται σε όλα τα επίπεδα της διοίκησης. Ύστερα από την έρευνα των σχετικών υποθέσεων, η Αρχή κατέληξε στην υποβολή προτάσεων για την απαιτούμενη σφαιρική προστασία των οικοσυστημάτων και την ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής πολιτικής στον αναπτυξιακό προγραμματισμό της διοίκησης.

1.1 ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ

Μέσω των πορισμάτων δίνεται η ευκαιρία στην Αρχή να αναλύσει σε βάθος ένα πρόβλημα και να διατυπώσει νομοθετικές ή οργανωτικές προτάσεις. Ειδικότερα, τα πορίσματα που εκπόνισε ο Κύκλος Ποιότητας Ζωής το 2005 αφορούν στα εξής θέματα:

- Λειτουργία αναψυκτηρίων στο αισθητικό δάσος «Πευκιάς» στο Ξυλόκαστρο Κορινθίας. Διαπιστώθηκε χρήση μουσικών οργάνων και αυθαίρετες οικοδομικές παρεμβάσεις κατά παράβαση του κανονισμού λειτουργίας του δάσους και σχετικών αποφάσεων του ΣτΕ. Ο Συνήγορος του Πολίτη πρότεινε, μεταξύ άλλων, την εκπόνηση ειδικών μελετών περιβαλλοντικών επιπτώσεων στο φυσικό και το ανθρωπογενές περιβάλλον ως προϋπόθεση για τη χορήγηση των αδειών λειτουργίας ή/και χρήσης μουσικών οργάνων των επιχειρήσεων αυτού του είδους. Ύστερα από τις παρεμβάσεις της Αρχής, το ΥΠΕΣΔΔΑ ζήτησε από την Περιφέρεια Πελοποννήσου να λάβει συγκεκριμένα μέτρα. Αντίθετα, η Διεύθυνση Δασών της Γενικής Διεύθυνσης Περιφέρειας Πελοποννήσου κάλεσε τον Δήμο Ξυλοκάστρου να αναλάβει πρωτοβουλίες προκειμένου να παρακαμφθούν οι σχετικές αποφάσεις του ΣτΕ και το πόρισμα του Συνηγόρου του Πολίτη (υπόθεση 11991/2003).
- Ανεξέλεγκτη βόσκηση και διαμάχη μεταξύ γεωργών και κτηνοτρόφων της Λέρου για τον καθορισμό, κατά έτος, των ζωνών άσκησης της γεωργικής και της κτηνοτροφικής δραστηριότητας, σύστημα που οδηγούσε σε γενικότερη υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Ο Δήμος Λέρου αποφάσισε να προβεί στην εκπόνηση γενικού πολεοδομικού σχεδίου για το

ννοσί, σε συνέχεια σχετικών προτάσεων της Αρχής για τον καθορισμό χρήσεων γης και ζωνών μέσω ενός γενικού πολεοδομικού σχεδίου και την αιεφόρο διαχείριση του φυσικού περιβάλλοντος στο ννοσί (υπόθεση 5197/2003).

- Εγκατάσταση ανελκυστήρα και μη αναστρέψιμες βλάβες που έχουν προκλήθει στο σπύλλαιο Αλιστράτης Σερρών, στο πλαίσιο της τουριστικής αξιοποίησής του, κατά παράβαση των όρων υπουργικής απόφασης. Σε συνέχεια σχετικών συστάσεων του Συνήγορου του Πολίτη, η αρμόδια Εφορεία Παλαιοανθρωπολογίας-Σπηλαιολογίας Βόρειας Ελλάδας ζήτησε τη συγκρότηση επιτροπής ειδικών επιστημόνων του Υπουργείου Πολιτισμού, προκειμένου να εκτιμηθεί η έκταση και το είδος των ζημιών και να εκπονηθούν νέες σχετικές μελέτες. Έπειτα από ομόφωνη γνωμοδότηση του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου, με απόφαση του Υφυπουργού Πολιτισμού διακόπηκε η λειτουργία του ανελκυστήρα λόγω της παράνομης κατασκευής του και συγκροτήθηκε επιτροπή για τη διενέργεια αυτοψίας προκειμένου να συνταχθεί στη συνέχεια μελέτη αποκατάστασης του σπηλαίου (υπόθεση 18382/2002).

- Καθεστώς αδειοδότησης των ατμοηλεκτρικών σταθμών της ΔΕΗ στην Καρδιά, τον Άγιο Δημήτριο και την Πτολεμαΐδα του Νομού Κοζάνης, οι οποίοι λειτουργούσαν χωρίς να έχει ανανεωθεί η ισχύς των περιβαλλοντικών όρων της άδειάς τους, η οποία είχε λήξει ήδη πριν από δύο χρόνια, και η προσωρινή άδεια λειτουργίας τους έληγε τον Ιούλιο του 2005. Η Αρχή τόνισε ότι η έκδοση νέων αδειών λειτουργίας απαιτεί την ολοκλήρωση των διαδικασιών έγκρισης περιβαλλοντικών όρων προσαρμοσμένων στις αντίστοιχες κοινοτικές Οδηγίες. Επίσης, προέκυψαν ζητήματα αντισυνταγματικότητας (άρθρο 20, παράγρ. 1 και άρθρο 24 του Συντάγματος) της χορήγησης με νομοθετική ρύθμιση ενιαίας άδειας λειτουργίας για όλες τις εγκαταστάσεις. Επ' αυτού επισημάνθηκε η αναγκαιότητα χορήγησης άδειας λειτουργίας με ατομική διοικητική πράξη για κάθε σταθμό έπειτα από έγκριση των περιβαλλοντικών όρων. Ο Συνήγορος του Πολίτη ενημερώθηκε ότι με πρόσφατη τροπολογία παρατάθηκε η προσωρινή άδεια λειτουργίας των ατμοηλεκτρικών σταθμών έως τα τέλη του 2008. Δεδομένου ότι δεν έχει αρμοδιότητα να παρεμβαίνει στο έργο του νομοθέτη, ο Συνήγορος του Πολίτη ολοκλήρωσε τον διαμεσολαβητικό του ρόλο, επιφυσασόμενος να ενημερώσει τη Βουλή των Ελλήνων για το ζήτημα (υποθέσεις 3392/2004, 3732/2004, 6536/2004, 6537/2004).

- Υπέρβαση του ορίου θορύβου από τους ναούς για τη σήμανση της ώρας (μεγαφωνικές εγκαταστάσεις και καμπάνες). Η αρμόδια διεύθυνση Ελέγχου Ατμοσφαιρικής Ρύπανσης και Θορύβου του ΥΠΕΧΩΔΕ είχε προβεί αρχικά σε εκπόνηση προσχεδίου ΚΥΑ, αποδεχόμενη σχετική πρόταση της Αρχής. Στη συνέχεια όμως απέρριψε τη δυνατότητα υπαγωγής της περίπτωσης αυτής (υπέρβαση του ορίου θορύβου από μεγάφωνα και κωδωνοκρουσίες) στις κανονιστικές ρυθμίσεις του ΠΔ 1180/1981 για τις πάσης φύσεως μηχανολογικές εγκαταστάσεις. Η Ιερά Σύνοδος είχε ανταποκριθεί στην πρόσκληση του ΥΠΕΧΩΔΕ, αποδεχόμενη τη δυνατότητα ρύθμισης θεμάτων που δεν αφορούν στην ελευθερία της λατρείας, όπως λ.χ. της σήμανσης της ώρας (υποθέσεις 10873/1999, 17005/2004).

- Τέλος, σε συνέχεια του πορίσματος που εξέδωσε ο Συνήγορος του Πολίτη το 2004 σχετικά με την εφαρμογή του ΠΔ για την προστασία του χειμαρρικού ρέματος Πεντέλης-Χαλανδρίου, το ΥΠΕΧΩΔΕ αποδέχθηκε την πρόταση για σύσταση φορέα διαχείρισης για την περιοχή, όπου λειτουργούν παράνομα επιχειρήσεις τις οποίες δεν σφραγίζει, ως όφειλε, ο Δήμος Χαλανδρίου. Ο Συνήγορος του Πολίτη ενημερώθηκε ότι ασκήθηκαν ποινικές δίωξεις από τον αρμόδιο εισαγγελέα εις βάρος του δημάρχου και άλλων προσώπων για σχετικά αδικήματα (υποθέσεις 11802/1999, 7835/2000).

1.2 ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

Στα ζητήματα που αναφέρθηκαν παραπάνω, η φύση του προβλήματος απαιτούσε την έκδοση πορίσματος· σε ορισμένα άλλα ζητήματα, τα οποία παρουσιάζονται στη συνέχεια, ο μεγάλος αριθμός των σχετικών υποθέσεων ανέδειξε συστηματικά προβλήματα της διοίκησης.

1.2.1 ΔΑΣΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΕΚΤΑΣΕΩΝ

Κατά το 2005, όπως και κατά τις προηγούμενες χρονιές, εξετάστηκε σημαντικός αριθμός υποθέσεων σχετικά με την καθυστέρηση των δασαρχείων να προβαίνουν σε πράξεις χαρακτηρισμού και να αποφαίνονται εν γένει για τον δασικό ή μη χαρακτήρα εκτάσεων. Για ακόμη μια χρονιά διαπιστώθηκαν καθυστερήσεις στη συζήτηση των αντιρρήσεων που προβάλλονται ενώπιον των πρωτοβάθμιων και των δευτεροβάθμιων Επιτροπών Επίλυσης Δασικών Αμφισβητήσεων.

Η πλειονότητα των περιπτώσεων, στις οποίες την ευθύνη της καθυστέρησης φέρουν τα δασαρχεία, αφορά στο Δασαρχείο Πεντέλης, για το οποίο γίνεται ειδική μνεία (βλ. κεφ. 6). Σε πολλές περιπτώσεις, η διαμεσολάβηση του Συνηγόρου του Πολίτη επέφερε την άρση των εκκρεμοτήτων και είχε ως αποτέλεσμα τη σαφή ενημέρωση των πολιτών σχετικά με τις ενέργειες των δασικών υπηρεσιών και τις απόψεις τους για την ισχύουσα νομοθεσία και την εφαρμογή της σε κάθε περίπτωση. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό πολλών υποθέσεων είναι ότι ουσιαστικά έχουν αντικείμενο τη διαδικασία ηλεκτροδότησης αυθαίρετων κτισμάτων εκτός σχεδίου, με βάση τις σχετικές διατάξεις του Ν. 3212/2003 και της ΥΑ 1208/2004 του ΥΠΕΧΩΔΕ. Συγκεκριμένα, απαιτείται ο έλεγχος του δασαρχείου όταν το κτίριο βρίσκεται εκτός σχεδίου, προκειμένου να διαπιστωθεί εάν αυτό έχει ανεγερθεί σε δασική περιοχή – οπότε η ηλεκτροδότηση δεν είναι νόμιμη σε καμία περίπτωση. Ο Συνήγορος του Πολίτη διαπίστωσε όχι μόνο την καθυστέρηση (έκδοσης πράξεων χαρακτηρισμού), ιδίως από την πλευρά του Δασαρχείου Πεντέλης, λόγω των χιλιάδων αιτήσεων από κατοίκους της Ανατολικής Αττικής, αλλά και τη σύγχυση που ανακύπτει από την παράλληλη εφαρμογή της δασικής νομοθεσίας με τη διαδικασία του Κτηματολογίου (ενδεικτικά, υποθέσεις 15896/2004, 14016/2004, 10211/2004, 10465/2004, 7675/2005, 13939/2005).

Κρίσιμα φαινόμενα παθογένειας εμφανίζονται και σε άλλες περιοχές της Αττικής και οφείλονται στη σύγχυση που προκαλεί το γεγονός ότι οι υπηρεσίες του Κτηματολογίου αποδέχονται ενστάσεις ιδιωτών σχετικά με τον ιδιοκτησιακό χαρακτήρα εκτάσεων εκτός σχεδίου, διαδικασία στην οποία το δημόσιο δεν υποβάλλει σχετικές αντιρρήσεις. Δημιουργείται έτσι η πεποίθηση στους πολίτες ότι έχει επιλυθεί και το ζήτημα του δασικού χαρακτήρα των εκτάσεων, ενώ η δασική νομοθεσία απαιτεί συνήθως και την έκδοση πράξης χαρακτηρισμού (ενδεικτικά, υπόθεση 15896/2004). Συναφείς είναι και οι υποθέσεις στις οποίες φαίνεται να προκύπτει ζήτημα κατάτμησης ιδιωτικών δασών ύστερα από αποφάσεις των υπηρεσιών του Κτηματολογίου, όπως τουλάχιστον υποστηρίζεται από δασικές υπηρεσίες οι οποίες αρνούνται να προβούν σε έκδοση πιστοποιητικών ακαΐας (ενδεικτικά αναφέρουμε την υπόθεση 14753/2005, αρμοδιότητας Δασαρχείου Πειραιά).

Ακόμη, ο Συνήγορος του Πολίτη ερεύνησε υποθέσεις στις οποίες αίτημα των πολιτών ήταν η εφαρμογή των ευνοϊκών ρυθμίσεων του πρόσφατου Ν. 3208/2003 για τα δάση (π.χ. διαγραφή προστίμων για καταπάτηση δασικών εκτάσεων). Για να εφαρμοστούν αυτές οι διατάξεις όμως θα πρέπει να συνεκτιμώνται το πολεοδομικό καθεστώς οικισμών και περιοχών, η κήρυξη περιοχών ως αναδασωτέων, η ύπαρξη δικαστικών αποφάσεων ως προς το ιδιοκτησιακό καθεστώς κ.λπ. (ενδεικτικά, υποθέσεις 5067/2005 και 5285/2005 για εκτάσεις στον Νομό Βοιωτίας, αρμοδιότητας Δασαρχείου Λιβαδειάς). Όπως διαπίστωσε ο Συ-

νήγορος του Πολίτη, η ερμηνεία και η εφαρμογή του νόμου είναι περίπλοκη, καθώς στο ιστορικό των υποθέσεων περιλαμβάνονται αποφάσεις πολιτικών και διοικητικών δικαστηρίων, άλλοτε υπέρ και άλλοτε εις βάρος των πολιτών· συχνά εξάλλου ανακύπτει το μόνιμο πρόβλημα της πολυετούς εκκρεμότητας ως προς τις διαδικασίες νόμιμης πολεοδομικής ανάπτυξης και ένταξης περιοχών εκτός σχεδίου σε σχέδια πόλεως (ενδεικτικά αναφέρονται οι υποθέσεις 7675/2005 και 13939/2005 για εκτάσεις στην Αιξωνιά Γλυφάδας, αρμοδιότητας Δασαρχείου Πεντέλης).

1.2.2 ΑΙΓΙΑΛΟΣ – ΠΑΡΑΛΙΑ

Ο Συνήγορος του Πολίτη συχνά διαπιστώνει ότι δεν τηρείται η νομιμότητα κατά τη διαδικασία καθορισμού του αιγιαλού και της παραλίας (π.χ. στις περιοχές: Πετροθάλασσα του Δήμου Κρανιδίου – Κτηματική Υπηρεσία Νομού Αργολίδας, υπόθεση 9260/2005 και Δίβρη του Νομού Ηλείας, υπόθεση 9878/2005). Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση στην οποία η Κτηματική Υπηρεσία του Νομού Αιτωλοακαρνανίας δεν συγκρότησε νόμιμα την επιτροπή καθορισμού, η οποία με τη σειρά της προέβη σε μη σύνομη σύνταξη και δημοσίευση της σχετικής απόφασης καθορισμού στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Η απόφαση αφορά στην κατασκευή (χωρίς αδειοδότηση) έργων διάνοιξης δρόμου κατά μήκος της μη απαλλοτριωθείσας παραλίας στη θέση «Βαρκό Παλιάμπελα» του Δήμου Ανακτορίου. Έπειτα από συστάσεις της Αρχής συμφωνήθηκε να αρχίσει η διαδικασία επανακαθορισμού αιγιαλού-παραλίας. Πρόσφατα μάλιστα επιβλήθηκε πρόστιμο στον Δήμο Ανακτορίου από την Ειδική Υπηρεσία Επιθεωρητών Περιβάλλοντος, η οποία παρέπεμψε και την υπόθεση στην εισαγγελική αρχή (υπόθεση 9661/2005). Σε άλλη υπόθεση διαπιστώθηκε ότι η επιτροπή καθορισμού αιγιαλού, παραλίας, παλαιού αιγιαλού του Νομού Λάρισας αφενός είχε στηριχθεί σε μη προβλεπόμενα από τον νόμο κριτήρια, αφετέρου δεν είχε αξιολογήσει επαρκώς τα γεωμορφολογικά στοιχεία της περιοχής και το ιδιοκτησιακό καθεστώς των κτημάτων σε περιοχές του Δήμου Μελιβοίας. Η αρμόδια κτηματική υπηρεσία, ύστερα από τη σύμφωνη γνώμη και του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών, αποδέχθηκε την αυτεπάγγελτη εφαρμογή της διαδικασίας επανακαθορισμού του παλαιού αιγιαλού, τη σύνταξη νέων διαγραμμάτων και την επανεξέταση του ιδιοκτησιακού καθεστώτος, όπως είχε προτείνει και ο Συνήγορος του Πολίτη (υποθέσεις 15236/2000, 6040/2002).

Στις περιπτώσεις παραχώρησης χρήσης αιγιαλού από τους αρμόδιους δήμους διαπιστώνεται σημαντική καθυστέρηση στη διεκπεραίωση των αιτήσεων, κυρίως κατά τη θερινή περίοδο (π.χ. από τον Δήμο Αίγινας για παραχώρηση παραλίας σε επιχείρηση ενοικίασης ομπρελών και καθισμάτων, υπόθεση 9955/2005). Επίσης διαπιστώνεται επέκταση των δραστηριοτήτων πέραν του παραχωρηθέντος χώρου (στον Δήμο Ερμιόνης, σε κατάσταση υγειονομικού ενδιαφέροντος πάνω στην παραλία και τον αιγιαλό στα Πηγάδια Ερμιόνης, με αποτέλεσμα να παρεμποδίζεται η πρόσβαση των λουομένων στην ακτή και η διέλευση των πολιτών προς τις ιδιοκτησίες τους).

1.2.3 ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΕΣ ΑΔΕΙΕΣ ΚΑΙ ΑΥΘΑΙΡΕΤΕΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ

Από την έναρξη της λειτουργίας του, ο Συνήγορος του Πολίτη έρχεται διαρκώς αντιμέτωπος με προβλήματα νομιμότητας οικοδομικών αδειών και της εν γένει αυθαίρετης δόμησης. Ένα από τα σημαντικότερα είναι η καθυστέρηση στην έκδοση οικοδομικών αδειών και γενικότερα στη διεκπεραίωση των αιτήσεων από τις αρμόδιες πολεοδομίες (υποθέσεις 5751/2005, 10155/2005, 9613/2005, 9772/2005, 13580/2005). Παράλληλα, τεράστια προβλήματα προκαλούνται από δυστοκίες που άπτονται όλων των φάσεων της διαδικασίας

περί αυθαιρέτων: καθυστερήσεις στη διενέργεια αυτοψιών (υποθέσεις 10077/2005, 13709/2005, 14363/2005), στην εκδίκαση ενστάσεων κατά εκθέσεων αυτοψίας (υπόθεση 738/2005), στην επιβολή προστίμων και στην κατεδάφιση αυθαιρέτων (υποθέσεις 8129/2005, 11515/2005). Ειδικότερα, το πρόβλημα των αυθαιρέτων κατασκευών, που σε πολλές περιοχές έχει προσλάβει πλέον εκρηκτικές διαστάσεις, με κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές προεκτάσεις, σε συνδυασμό με την πάγια πρακτική της μη κατεδάφισής τους από όλες σχεδόν τις νομαρχίες της χώρας, καλλιεργεί τη γενική πεποίθηση ότι η παρανομία, εάν δεν επιβραβεύεται, πάντως γίνεται ανεκτή από το κράτος. Έτσι, στις περιπτώσεις που κάποιες αυθαίρετες κατασκευές κριθούν κατεδαφιστέες και διαπιστωθεί ότι η διοίκηση έχει προβεί σε όλες τις νόμιμες ενέργειες, ο Συνήγορος του Πολίτη θέτει στο αρχείο τις υποθέσεις, αφού η κατεδάφιση αναβάλλεται, κυρίως λόγω έλλειψης σχετικών κονδυλίων ή/και συνεργείων στις κατά τόπους νομαρχίες.

1.2.4 ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΥΓΕΙΟΝΟΜΙΚΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ

Κατά τη διερεύνηση πλήθους αναφορών σχετικά με τη λειτουργία των καταστημάτων υγειονομικού ενδιαφέροντος, ο Συνήγορος του Πολίτη διαπίστωσε προβλήματα ή/και κενά στη διαδικασία χορήγησης αδειών λειτουργίας από τους αρμόδιους δήμους. Ενδεικτικά αναφέρονται οι εξής υποθέσεις: χορήγηση άδειας λειτουργίας καφετέριας από τον Δήμο Περιστερίου σε κοντινή απόσταση από δημοτικό σχολείο, λόγω της διακριτικής ευχέρειας που παρέχει ο νόμος σε παρόμοιες περιπτώσεις (υπόθεση 3255/2005), τη χορήγηση άδειας από τον Δήμο Χαλανδρίου σε υπεραγορά τροφίμων (σούπερ μάρκετ) σε ζώνη γενικής κατοικίας και πάνω σε πεζόδρομο με αρχαιολογικά ευρήματα (υπόθεση 10126/2005) κ.ά. Επίσης, την Αρχή απασχόλησε η τροποποίηση των όρων λειτουργίας και η μετατροπή του είδους καταστημάτων (υποθέσεις 4135/2005, 9355/2005, 13395/2005). Μείζον θέμα είναι και η ηχορρύπανση από νυχτερινά κέντρα (υποθέσεις 6049/2005, 7915/2005), καθώς και η διαδικασία αφαίρεσης των αδειών και σφράγισης των καταστημάτων από τους αρμόδιους δήμους.

1.2.5 ΔΕΣΜΕΥΣΕΙΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε το 2005 στο πρόβλημα των δεσμεύσεων ιδιοκτησίας, λόγω του μεγάλου αριθμού αναφορών που έχει δεχθεί η Αρχή, αλλά και του πλήθους προβλημάτων που αναδεικνύονται από τη διερεύνησή τους. Ο Συνήγορος του Πολίτη εκπόνησε ειδική έκθεση με θέμα «Απαλλοτρίωση, στέρψη, περιορισμοί της ιδιοκτησίας και αποζημίωση. Προβλήματα διοικητικής δράσης» (βλ. κεφ. 7, 2.3), στην οποία αναλύονται διεξοδικά όλες οι μορφές δέσμευσης των ιδιοκτησιών και η γενικότερη παθογένεια της δημόσιας διοίκησης στο εν λόγω ζήτημα. Στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε και σύσκεψη με αρμόδιους φορείς στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας για τα ζητήματα που αφορούν στην περιοχή. Οι υποθέσεις που διερευνήθηκαν και το 2005 σχετίζονται με δεσμεύσεις λόγω: εφαρμογής πολεοδομικών σχεδίων (υποθέσεις 277/2005, 2056/2005, 4337/2005, 5042/2005, 5135/2005, 5899/2005, 7554/2005, 9262/2005, 10047/2005, 11970/2005, 14191/2005), ύπαρξης αρχαιολογικών χώρων (υποθέσεις 5919/2005, 6224/2005, 6678/2005, 7407/2005, 7515/2005, 9761/2005, 10758/2005, 10805/2005) και εκτέλεσης δημόσιων έργων (υποθέσεις 505/2005, 2212/2005, 2922/2005, 3220/2005, 11543/2005). Μείζον θέμα, που αναδεικνύεται στις περισσότερες υποθέσεις, είναι η καθυστέρηση προώθησης και ολοκλήρωσης της διαδικασίας απαλλοτρίωσης και, κατ' επέκταση, της καταβολής της σχετικής αποζημίωσης στους θιγόμενους πολίτες.

2. ΕΙΔΙΚΕΣ ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ

2.1 Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ

Στο πλαίσιο του διεθνούς ενδιαφέροντος για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, τα οικοσυστήματα κατέχουν ιδιαίτερη θέση, εξαιτίας των πολύπλοκων και σημαντικών λειτουργιών που επιτελούν. Χρήζουν δε ιδιαίτερης προστασίας, αφενός λόγω της πλούσιας βιολογικής ποικιλότητάς τους και αφετέρου λόγω του άμεσου κινδύνου από την προϊούσα υποβάθμισή τους.

Σύμφωνα με την εθνική και την κοινοτική νομοθεσία (Ν. 1650/1986, Οδηγίες 79/409/ΕΟΚ και 92/43/ΕΟΚ, ΚΥΑ 366599/1996, 294283/1997 και 33318/3028/1998), η πολιτεία πρέπει να θεσπίσει τα κατάλληλα προληπτικά μέτρα ώστε να αποφεύγεται η υποβάθμιση των φυσικών οικοτόπων. Η Ελλάδα έχει προτείνει μέχρι τώρα 151 ζώνες ειδικής προστασίας, 239 τόπους κοινοτικής σημασίας (Δίκτυο Natura 2000), 10 υγροτόπους διεθνούς σημασίας ως περιοχές προστατευόμενες από τη Συνθήκη Ramsar και 10 περιοχές ως εθνικούς δρυμούς, χωρίς ωστόσο να λάβει επαρκή μέτρα για την προστασία τους.

Ενδεικτικές του προβλήματος της ελλιπούς προστασίας των οικοσυστημάτων είναι οι επανειλημμένες καταδίκες της χώρας από το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων [βλ. ενδεικτικά την απόφαση του ΔΕΚ στις 26.6.1997 (υπόθεση C-329/96) για μη μεταφορά στο εσωτερικό δίκαιο της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ και την απόφαση του ΔΕΚ στις 30.1.2002 (υπόθεση C-103/00) για τη μη λήψη επαρκών μέτρων για την προστασία της θαλάσσιας χελώνας *Caretta caretta* στη Ζάκυνθο], καθώς και οι επανειλημμένες παραπομπές της χώρας στο Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (βλ. ενδεικτικά την υπόθεση C-166/04 για ελλιπή προστασία της λιμνοθάλασσας του Μεσολογίου και την υπόθεση C-334/04 για ελλιπή καθορισμό ζωνών ειδικής προστασίας δυνάμει του άρθρου 4 της Οδηγίας 79/409/ΕΟΚ).

Εν όψει των παραπάνω, όλο και περισσότερες αναφορές σχετικά με το ζήτημα περιέρχονται στον Συνήγορο του Πολίτη είτε από μεμονωμένους πολίτες είτε από μη κυβερνητικές οργανώσεις, με συνέπεια να εμφανίζεται και κατά το 2005 αυξημένος ο αριθμός των υποθέσεων που θίγουν ζητήματα ρύπανσης και υποβάθμισης των οικοσυστημάτων.

Ο Συνήγορος του Πολίτη επισημαίνει ότι αναγκαίο μέσο για την αποτελεσματική προστασία των οικοσυστημάτων αποτελεί η θεσμικά εξασφαλισμένη και επιστημονικά διαρθρωμένη διαχείρισή τους, ώστε αφενός να εξασφαλιστεί η διαρκής και σταθερά επωφελής χρήση τους και αφετέρου να διατηρηθούν τα βιολογικά συστατικά τους στη στατική και δυναμική τους μορφή. Όλα αυτά προϋποθέτουν την επεξεργασία και την εφαρμογή της περιβαλλοντικής πολιτικής σε εθνικό επίπεδο, τον εκσυγχρονισμό της δημόσιας διοίκησης, ένα αποτελεσματικό και ρεαλιστικό νομικό και θεσμικό πλαίσιο, την προώθηση της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, την ενημέρωση και την ευαισθητοποίηση των πολιτών και, τέλος, τη συμπλήρωση και τη διεύρυνση των απαραίτητων γνώσεων μέσω της επιστημονικής έρευνας.

Ωστόσο, από τη διερεύνηση ικανού αριθμού υποθέσεων σχετικά με περιπτώσεις υποβάθμισης οικοσυστημάτων, μολονότι αυτά προστατεύονται από την εθνική και κοινοτική νομοθεσία (Συνθήκη Ramsar, Δίκτυο Natura 2000, νομοθεσία για αρχαιολογικούς χώρους, τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, εθνικούς δρυμούς κ.λπ.), προέκυψε η απουσία προγράμματος ολοκληρωμένης διαχείρισης.

2.1.1 ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΣΕ ΕΘΝΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

2.1.1.1 Κατά παρέκκλιση διατάξεις

Επανελημμένα έχει διαπιστωθεί ανακολουθία μεταξύ της επίσημα εκπεφρασμένης βούλησης της πολιτείας και της πρακτικής που αυτή ακολουθεί. Η ανακολουθία αυτή εκδηλώνεται με την έκδοση ειδικών ρυθμιστικών διατάξεων, οι οποίες συχνά αναιρούν τις γενικές προστατευτικές όμοιές τους, καθιστώντας έτσι νομιμοφανή τη συντελούμενη υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το άρθρο 23 του Ν. 3208/2003, δυνάμει του οποίου η μελέτη και η έγκριση εγκατάστασης ξύλινων λυόμενων οικημάτων μέσα σε δασικές περιοχές γίνεται κατά παρέκκλιση των πολεοδομικών και άλλων διατάξεων. Θεσμοθετείται με τον τρόπο αυτόν διαδικασία που παρακάμπτει την εθνική και κοινοτική νομοθεσία, η οποία επιβάλλει την περιβαλλοντική αδειοδότηση για τη μελέτη και την κατασκευή των δασικών χωριών και των συνοδών έργων σε δασικές περιοχές (υποθέσεις 13843/2003, 7692/2004: δημιουργία, χωρίς περιβαλλοντική αδειοδότηση, δασικών χωριών στον Ερύμανθο και στη δασική περιοχή Σελάκανου Δήμου Ιεράπετρας). Οι επιπτώσεις που δημιουργούνται με τον τρόπο αυτόν έχουν και υπερεθνική διάσταση, καθώς η χώρα εμφανίζεται να αθετεί δεσμεύσεις που απορρέουν είτε από διεθνείς συμβάσεις (π.χ. Συνθήκη Ramsar, Δίκτυο Natura 2000) είτε από την ένταξη περιοχών σε περιβαλλοντικά προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (π.χ. «Life», «Habitat»), με ορατό τον κίνδυνο της απώλειας πόρων από τα κοινοτικά πλαίσια στήριξης. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, ύστερα από τις προτάσεις του Συνηγόρου του Πολίτη, ο Υπουργός Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων εξέδωσε ερμηνευτική εγκύκλιο με την οποία διευκρινίζεται ότι είναι αναγκαία η περιβαλλοντική αδειοδότηση για την κατασκευή δασικών χωριών.

2.1.1.2 Κακοδιοίκηση εκ μέρους των ΟΤΑ – Ανεπαρκείς έλεγχοι

Η αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών θεμάτων από τις αποκεντρωμένες υπηρεσίες λογίζεται ως μία από τις βασικές παραμέτρους της ολοκληρωμένης διαχείρισης, καθώς οι επιπτώσεις των περιβαλλοντικών προβλημάτων έχουν κατ' αρχήν τοπική διάσταση. Ωστόσο, από τη διερεύνηση αναφορών που έχει δεχθεί ο Συνήγορος του Πολίτη, προκύπτει ότι ενίοτε οι τοπικές αρχές παρερμηνεύουν την αρμοδιότητά τους στις τοπικές υποθέσεις ως αποδέσμευση από τις επιταγές της κρατικής έννομης τάξης. Η τάση αυτή, ορατή τόσο στο επίπεδο της τοπικής όσο και της νομαρχιακής αυτοδιοίκησης, εκφράζεται κυρίως με παράνομες ενέργειες, με παράλειψη εκτέλεσης δικαστικών αποφάσεων και εν γένει με αδιαφορία για το δικαίωμα των πολιτών στην ακώλυτη απόλαυση του περιβάλλοντος. Ως χαρακτηριστικές περιπτώσεις αναφέρονται: η εν γένει απροθυμία των νομαρχών να συστήσουν συνεργεία κατεδαφίσεων, όπως αντίστοιχα και η σπουδή τους να αναστέλλουν αποφάσεις κατεδαφίσεων· οι εκτεταμένες επιχωματώσεις και οι ανεγέρσεις αυθαίρετων κατασκευών και οικοδομών εκ μέρους των δημοτικών αρχών στη λίμνη της Καστοριάς, στη λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου και στη λίμνη Κερκίνη (υποθέσεις 14178/2000, 14166/2000, 20392/2001, 8332/2001 και 9265/2005)· κατά παράβαση του νόμου αδειοδότηση εγκαταστάσεων βουσασιών δίπλα στη λίμνη Αλατζάγκιολα, στο Δέλτα του Νέστου (υπόθεση 4792/2000)· συστηματική καθυστέρηση σφράγισης εγκαταστάσεων αποθήκευσης υγρών καυσίμων στην παραθαλάσσια περιοχή Σκάλας Λουτρών Μυτιλήνης, μολονότι το ΣτΕ είχε ακυρώσει δύο φορές την απόφαση έγκρισης περιβαλλοντικών όρων (υπόθεση 781/2000)· διάθεση ανεπεξέργαστων υγρών αποβλήτων στις εκβολές του ποταμού Στρυμόνα (υπόθεση 12396/2005) από τον Δήμο Ορφανού στον Νομό Καβάλας· συστηματική

καθυστέρηση σφράγισης καταστημάτων υγειονομικού ενδιαφέροντος που βρίσκονται μέσα στη ζώνη Α' απόλυτης προστασίας του χειμαρρικού ρέματος Πεντέλης-Χαλανδρίου (υποθέσεις 11802/1999, 7835/2000): σχεδιασμός για διάνοξη οδών και μονοπατιών χωρίς περιβαλλοντική αδειοδότηση στο Κυπαρίσσι Νομού Λακωνίας (υπόθεση 8054/2002). Οι αυθαιρεσίες αυτές βρίσκουν δυστυχώς πρόσφορο έδαφος ανάπτυξης, χάρη στη συστηματική παράλειψη άσκησης ελέγχου εκ μέρους των αρμόδιων περιφερειακών και κεντρικών οργάνων της διοίκησης.

2.1.1.3 Έλλειψη έγκυρων στοιχείων

Ένα σοβαρό θέμα που επισημαίνεται επίσης είναι η έλλειψη στοιχείων για την υφιστάμενη κατάσταση του περιβάλλοντος. Ακόμη και όταν υπάρχουν ορισμένα στοιχεία, δεν είναι εύκολα προσβάσιμα, με αποτέλεσμα πολλοί οικότοποι να μην έχουν ενταχθεί σε κάποιο καθεστώς προστασίας, ενώ συγκεντρώνουν όλα τα χαρακτηριστικά ενός σημαντικού οικοσυστήματος (υποθέσεις: 12392/2005, υγράτοπος Βουρκάρι του Δήμου Μεγαρέων: 1333/1998, υγράτοπος στην περιοχή Αγίου Γιάννη Πόρτο στην Τήνο: 668/2003, υγράτοπος Μπουρμπουλήθρα στον Βόλο). Εμφανής είναι επίσης η έλλειψη σαφούς οριοθέτησης των προστατευτέων περιοχών της χώρας, με αποτέλεσμα να επικρατεί μεγάλη ασάφεια ως προς τις επιτρεπόμενες χρήσεις. Αλλά και σε όσες περιοχές υπάρχει οριοθέτηση, αυτή έχει γίνει σε χάρτες κλίμακας 1:50.000, όπου δεν μπορούν να προσδιοριστούν με ακρίβεια οι επί μέρους χρήσεις (υποθέσεις: 7148/2001, μη ορθή υλοποίηση των ορίων του πυρήνα του εθνικού δρυμού Σουνίου: 9557/2005, χωροθέτηση αιολικού πάρκου, σε αμφισβητούμενη ως προς το καθεστώς προστασίας της περιοχής, στη θέση «Τούμπα-Ανθοβούνι» του όρους Βαρνούς του Νομού Φλώρινας: 9947/2005, μη σαφής οριοθέτηση του πυρήνα του εθνικού δρυμού Πρεσπών).

2.1.1.4 Περιβαλλοντική αδειοδότηση

Οι Μελέτες Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (ΜΠΕ), οι οποίες αποτελούν ένα από τα βασικά εργαλεία προστασίας των οικοσυστημάτων, τείνουν να απαξιωθούν. Παρακάμπεται η περιβαλλοντική αδειοδότηση για τα έργα ή τις δραστηριότητες, τα οποία σχεδιάζεται μεν να εγκατασταθούν στις εν λόγω περιοχές, δεν περιλαμβάνονται όμως στα επιτρεπόμενα από τη νομοθεσία που δίδει την προστασία της περιοχής (Ν. 1650/1996, Ν. 3010/2002, ΚΥΑ 33318/3028/1998, Οδηγία 92/43/ΕΟΚ). Σε κάποιες περιπτώσεις οι ΜΠΕ ανατίθενται μετά την εκπόνηση της οριστικής μελέτης του έργου, με μόνο σκοπό να επιβεβαιωθεί η καταλληλότητα της ήδη επιλεγείσας θέσης και να «τεκμηριωθεί» η ανυπαρξία επιπτώσεων στο περιβάλλον. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η χορήγηση άδειας λειτουργίας και έναρξης της δραστηριότητας των πτίσεων με υδροπλάνα προς και από τη λίμνη Παμβώτιδα Ιωαννίνων, ήδη από τον Ιούνιο του 2005, χωρίς έγκριση Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων και περιβαλλοντικών όρων, μολοντί η δραστηριότητα αυτή δεν περιλαμβάνεται στις επιτρεπόμενες από την προστατευτική για την περιοχή νομοθεσία (ΚΥΑ 22943/25.6.03), γεγονός που είχε επισημανθεί από τον φορέα διαχείρισης (υπόθεση 11502/2005).

Ο Συνήγορος του Πολίτη ενημερώθηκε ότι στις 7.9.2005 κατατέθηκε εκ των υστέρων στην Περιφέρεια η ΜΠΕ για τη λειτουργία αεροδρομίου στη λίμνη Παμβώτιδα. Αντίστοιχη είναι η περίπτωση κατασκευής αρδευτικού δικτύου και φράγματος στον ποταμό Εύνο, στο πλαίσιο αγροτικού αναδασμού, χωρίς εκπόνηση ΜΠΕ, ώστε να εξεταστούν και να αντιμετωπιστούν οι συνολικές επιπτώσεις του έργου στο υδρολογικό ισοζύγιο αλλά και στην ποιότητα των υδάτων στο δέλτα του ποταμού (υπόθεση 1017/2001).

2.1.1.5 Πλημμέλειες περιβαλλοντικών μελετών

Συχνά οι ΜΠΕ πάσχουν από αοριστία και ασάφεια, δεν περιέχουν ποσοτική και ποιοτική αναγωγή των επιπτώσεων στο περιβάλλον, δεν εξετάζουν τις αθροιστικές επιπτώσεις που θα έχει το έργο στην περιοχή σε συνδυασμό με άλλα έργα ή δραστηριότητες στην ίδια περιοχή ή δεν εξετάζουν εναλλακτικές λύσεις. Ενδεικτική είναι η περίπτωση των υδρογεωλογικών μελετών και των ΜΠΕ που εκπονήθηκαν προκειμένου να επιτραπεί η αμμοληψία και η χαλικοληψία στην κοίτη και την παρόχθια ζώνη του ποταμού Αχελώου, δραστηριότητες οι οποίες δεν περιλαμβάνονται στις επιτρεπόμενες στην εν λόγω περιοχή. Από τον έλεγχο των μελετών αυτών προέκυψαν σοβαρότατες ελλείψεις και αντιφάσεις που εγκυμονούν άμεσους κινδύνους για το οικοσύστημα της περιοχής, καθώς δεν διασφαλίζεται η προστασία της κοίτης και της εκβολής του ποταμού.

Ύστερα από τις επισημάνσεις του Συνηγόρου του Πολίτη, ο Νομάρχης Αιτωλοακαρνανίας δεσμεύτηκε να μην εγκρίνει νέες άδειες για διενέργεια αμμοληψιών στην περιοχή του κάτω ρου του Αχελώου και του Εύηνου ποταμού, δέσμευση που τηρείται μέχρι σήμερα (υπόθεση 5199/2003). Ωστόσο, ο Γενικός Γραμματέας της Περιφέρειας, παρά την αντίθετη γνώμη της Κτηματικής Υπηρεσίας Αιτωλοακαρνανίας αλλά και των διαχειριστικών μελετών και των ΜΠΕ που είχαν συνταχθεί, εξέδωσε έγκριση αμμοληψιών εκατοντάδων χιλιάδων κυβικών μέτρων άμμου από την κοίτη του ποταμού, η διαδικασία ωστόσο διακόπηκε μετά την υποβολή μνηυθρίας αναφοράς από την Κτηματική Υπηρεσία Αιτωλοακαρνανίας και την παρέμβαση της Αρχής. Εσφαλμένη εκτίμηση των αθροιστικών επιπτώσεων των έργων, χωρίς παράλληλα να εξετάζονται εναλλακτικές λύσεις, διαπιστώθηκε κατά τη χωροθέτηση φράγματος στην περιοχή Αετού της Απάνω Μεριάς του Δήμου Άνω Σύρου με σκοπό την ύδρευση και την άρδευση του νησιού (υπόθεση 7655/2000)· επίσης, στη χωροθέτηση αιολικού πάρκου στη θέση «Τούμπα-Ανθοβούνι» του όρους Βαρνούς στον Νομό Φλώρινας (υπόθεση 9947/2005), καθώς και στη χωροθέτηση αιολικού πάρκου και δασικής οδού στο όρος Σύριγγας της Σύρου (υπόθεση 10758/1999).

2.1.2 ΥΠΟΔΟΜΗ ΚΑΙ ΣΤΕΛΕΧΩΣΗ ΑΡΜΟΔΙΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

Όσον αφορά στη διοίκηση, παράγοντες που προκαλούν καθυστερήσεις στη διεκπεραίωση των υποθέσεων είναι η έλλειψη προσωπικού αλλά και η ανεπαρκής επιμόρφωση και η εξειδίκευση του ήδη υπηρετούντος προσωπικού, καθώς και η σοβαρή έλλειψη μηχανοργάνωσης, υλικοτεχνικής υποδομής (όργανα μετρήσεων, εργαστήρια, ακόμη και μεταφορικά μέσα) και ευελιξίας (π.χ. για υπερωριακή απασχόληση). Ελλείψεις που με τη σειρά τους προκαλούν αδυναμία διενέργειας ουσιαστικών αυτοψιών και συστηματικής παρακολούθησης (monitoring) των περιβαλλοντικών συνθηκών και της κατάστασης των φυσικών πόρων. Έχει διαπιστωθεί επίσης συστηματική άρνηση μερικών υπαλλήλων να εφαρμόσουν τα προβλεπόμενα από τον νόμο και εσκεμμένα καθυστερήσει νόμιμων διαδικασιών.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η μεγάλη χρονοτριβή κατά τη διαδικασία διάγνωσης και πιστοποίησης του αυθαίρετου χαρακτήρα των κατασκευών, η άρνηση κατεδάφισης με μόνιμες δικαιολογίες τον μεγάλο αριθμό εκκρεμών κατεδαφίσεων ή την ανεπάρκεια κονδυλίων, συνεργείων, υπαλλήλων ή χρόνου, καθώς και η συστηματική άρνηση της διοίκησης να εφαρμόσει τις αποφάσεις των δικαστηρίων (υποθέσεις 14178/2000, 14116/2000, 7148/2001, 8322/2001, 6806/2001, 3451/2004). Συχνά είναι εμφανής η άγνοια της νομοθεσίας και η ελλιπής ενημέρωση των υπηρεσιών. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι κατά την περιβαλλοντική αδειοδότηση του έργου της κατασκευής νέου λιμένα στον Μώλο Μαρμάρων της Πάρου δεν ελήφθη υπόψη το γεγονός ότι η περιοχή ήταν μία από τις 51 νέες ζώνες ειδικής προστασίας

που προτείνεται να ενταχθούν στο Δίκτυο Natura 2000. Η αρμόδια υπηρεσία (Γενική Διεύθυνση Περιβάλλοντος του ΥΠΕΧΩΔΕ) αγνοούσε το γεγονός και μόνο μετά την παρέμβαση του Συνηγόρου του Πολίτη ζήτησε συνολική επανεξέταση της αδειοδότησης του έργου υπό το πρίσμα των νέων περιβαλλοντικών δεδομένων (υπόθεση 22232/2004).

2.1.3 ΝΟΜΙΚΟ ΚΑΙ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Όσον αφορά στο νομικό και θεσμικό πλαίσιο, διαπιστώνεται κατ' αρχήν η διατήρηση πολλών παράλληλων νομικών καθεστώτων (δάση, δασικές εκτάσεις, εθνικοί δρυμοί, αρχαιολογικοί χώροι, υγρά τοπία, ζώνες ειδικής προστασίας, τόποι κοινοτικής σημασίας, ρέματα, αιγιαλοί κ.λπ.) καθώς και έλλειψη κωδικοποίησης της νομοθεσίας.

Στις περισσότερες περιπτώσεις δεν έχουν προχωρήσει οι διαδικασίες σύνταξης των προβλεπόμενων ειδικών περιβαλλοντικών μελετών και των αντίστοιχων ΠΔ που απαιτούνται για την ουσιαστική προστασία των εν λόγω περιοχών και θα καθορίσουν τις χρήσεις και τις επιτρεπόμενες ενέργειες και δράσεις (υποθέσεις: 1017/2001, δέλτα του ποταμού Εύηνου: 5635/2001, νήσος Χρυσή στον Νομό Λασιθίου: 8054/2002, περιοχή Μονεμβασίας: 7148/2001, εθνικός δρυμός Σουνίου). Η χώρα εμφανίζεται να αθετεί τις δεσμεύσεις της έναντι της ΕΕ, καθώς στις περιπτώσεις αυτές δεν εφαρμόζεται σωστά η κοινοτική νομοθεσία προστασίας του περιβάλλοντος.

Σε ορισμένες περιπτώσεις, τα μέτρα προστασίας για μια περιοχή, αντί να καθορίζονται με προεδρικό διάταγμα, όπως προβλέπεται, καθορίζονται με υπουργικές αποφάσεις, οι οποίες έχουν περιορισμένη χρονική ισχύ (Ν. 1650/1986). Η πρακτική αυτή ακυρώνει τη διασφάλιση της προστασίας της περιοχής, η οποία παραμένει χωρίς προστατευτικό νομικό πλαίσιο για ικανό χρονικό διάστημα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η έκδοση οικοδομικής άδειας στη ζώνη απόλυτης προστασίας του υγροτόπου Αλυκής στην Κω, κατά το διάστημα μεταξύ της λήξης της ισχύος σχετικής υπουργικής απόφασης που ανέστειλε τη χορήγηση οικοδομικών αδειών στην περιοχή αυτή έως την έκδοση του ΠΔ που καθόρισε τις επιτρεπόμενες στην περιοχή χρήσεις (υπόθεση 6806/2001).

Πρέπει πάντως να επισημανθεί ότι μόνη η έκδοση προστατευτικού ΠΔ για μια περιοχή δεν εγγυάται τη διασφάλιση της προστασίας της, εάν δεν συντρέχουν και οι υπόλοιπες παράμετροι της ολοκληρωμένης διαχείρισης. Ενδεικτικά αναφέρεται η υποβάθμιση της προστατευόμενης με ΠΔ περιοχής του ρέματος Χαλανδρίου από την ανέγερση αυθαίρετων κατασκευών και τη μη σύννομη λειτουργία καταστημάτων (υποθέσεις 11802/1999, 7835/2000), καθώς και η συνεχιζόμενη υποβάθμιση των προστατευόμενων περιοχών ωτοκίας της χελώνας *Caretta caretta* στον κόλπο του Λαγανά στη Ζάκυνθο από αυθαίρετη δόμηση, καταπάτηση αιγιαλού, διέλευση οδών από τις παραλίες, θόρυβο και φώτα από τη λειτουργία κέντρων διασκέδασης (υπόθεση 8780/2000).

Την ευθύνη για τη διαχείριση 27 από το σύνολο των προστατευόμενων περιοχών έχουν οι φορείς διαχείρισης (Ν. 2742/1999, Ν. 3044/2002), οι περισσότεροι από τους οποίους, αν και ιδρύθηκαν το 2003, παρέμεναν έως πρόσφατα ανενεργοί. Οι επιτρεπόμενες δραστηριότητες και χρήσεις, καθώς και τα όρια στις περιοχές προστασίας των φορέων διαχείρισης καθορίζονται πλέον με υπουργικές αποφάσεις (Ν. 3044/2002). Ωστόσο, με εξαίρεση μερικές περιοχές (υποθέσεις: 11502/2005, λίμνη Παμβώτιδα Ιωαννίνων: 9265/2005, εθνικό πάρκο υγροτόπου Κερκίνης), όλες οι υπόλοιπες στερούνται προστασίας με βάση ισχύουσα υπουργική απόφαση (υποθέσεις: 9947/2005, εθνικό πάρκο δρυμού Πρεσπών: 14178/2000, 14166/2000, 8332/2001, εθνικό πάρκο λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου: 2170/2004 εθνικό πάρκο υγροτόπων Αμβρακικού).

Η διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών που δεν εντάσσονται σε κάποιον φορέα

διαχείρισης ασκείται από τις υφιστάμενες νομαρχιακές, περιφερειακές ή κεντρικές δημόσιες υπηρεσίες, των οποίων οι αρμοδιότητες, σε πολλές περιπτώσεις, επικαλύπτονται (π.χ. έκδοση πρωτοκόλλων κατεδάφισης αυθαίρετων κτισμάτων επί του αιγιαλού και της παραλίας από την Κτηματική Υπηρεσία του Δημοσίου, αλλού από την Πολεοδομία, συναρμοδιότητα ΥΠΕΧΩΔΕ και Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης για την αδειοδότηση έργων μέσα σε εθνικούς δρυμούς), με αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται η άσκηση των αρμοδιοτήτων, διότι δεν εξασφαλίζεται η συνεργασία μεταξύ των αρμόδιων υπηρεσιών. Επιπλέον, λόγω της συναρμοδιότητας ποικίλων υπηρεσιών, συχνά εντοπίζεται δύσκολα ο αρμόδιος φορέας, με συνέπεια να διευκολύνεται η αποποίηση της ευθύνης.

2.1.4 ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΚΑΙ ΕΥΑΙΣΘΗΤΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ

Για την προστασία των οικοσυστημάτων, όπως έχει αποδειχθεί στην πράξη, δεν είναι πάντοτε απαραίτητη η απόλυτη απαγόρευση κάθε δραστηριότητας και παρέμβασης, καθώς οι κάτοικοι αποτελούν μέρος του οικοσυστήματος, το ανθρωπογενές του στοιχείο. Αντίθετα, σε πολλές περιπτώσεις πληρέστερη και αποτελεσματικότερη προστασία επιτυγχάνεται με την ανθρώπινη παρουσία και την άσκηση ορισμένων δραστηριοτήτων ήπιας μορφής.

Τούτο όμως απαιτεί την ενημέρωση και την ευαισθητοποίηση των κατοίκων για τις αξίες που απορρέουν από τα οικοσυστήματα, καθώς και την ενεργό συμμετοχή των άμεσα ενδιαφερομένων στην κατάρτιση και την εφαρμογή των σχεδίων διαχείρισης, ως βασική εγγύηση της κοινωνικής αποδοχής των παρεμβάσεων στον χώρο.

Πρέπει ταυτόχρονα να δοθούν κίνητρα και να ενημερωθούν οι πολίτες για τις δυνατότητες και τα οικονομικά οφέλη που θα μπορούσαν να αποκομίσουν από την ανάπτυξη οικοτουρισμού, από την επιστροφή στην άσκηση παραδοσιακών τρόπων γεωργίας, κτηνοτροφίας ή αλιείας ή από την ανάπτυξη μορφών βιολογικής καλλιέργειας κατάλληλων για την περιοχή. Με τον τρόπο αυτόν αφενός εξασφαλίζεται η εισροή των αναγκαίων εσόδων, ώστε να βελτιωθούν οι συνθήκες διαβίωσης και να παραμείνουν οι κάτοικοι στην περιοχή, και αφετέρου αναχαιτίζονται οι αρνητικές ενέργειες στις οποίες αυτοί προβαίνουν από αντίδραση, αλλά και για προσπορισμό εύκολου κέρδους.

Η ενημέρωση και η ευαισθητοποίηση των πολιτών αποτελούν εξαιρετικά χρονοβόρες και επίπονες διαδικασίες, στις οποίες οι οικολογικές οργανώσεις καλούνται να διαδραματίσουν ουσιαστικό και ενεργό ρόλο. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση των Πρεσπών (υπόθεση 9947/2005), όπου η μακροχρόνια προσπάθεια ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης των κατοίκων εκ μέρους της διοίκησης, κυρίως όμως από οικολογικές οργανώσεις και επιστημονικούς φορείς, σε συνδυασμό με τη δημόσια διαβούλευση επί συγκεκριμένων προτάσεων ορθολογικής χρήσης της περιοχής, οδήγησε σταδιακά στην εξομάλυνση των αρχικών συγκρούσεων και, σήμερα πια, στη θετικότερη στάση των κατοίκων απέναντι στα προτεινόμενα μέτρα προστασίας και βιώσιμης ανάπτυξης. Η ανάπτυξη του οικοτουρισμού αποτέλεσε επιπλέον θετικό βήμα για την προστασία του οικοσυστήματος, καθώς οι κάτοικοι αντιλαμβάνονται την ανάγκη διατήρησης της βιοποικιλότητας και της φυσικής μοναδικότητας του τοπίου, τα οποία προσελκύουν μεγάλο αριθμό επισκεπτών.

2.1.5 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ – ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

Αποτέλεσμα της απουσίας ολοκληρωμένης περιβαλλοντικής διαχείρισης είναι η υποβάθμιση των οικοτόπων, λόγω της ανεξέλεγκτης διάθεσης στερεών, υγρών και αέριων αποβλήτων, της αυθαίρετης δόμησης, της καταπάτησης και της καταστροφής δασικών εκτάσεων, αιγιαλού, και άλλων κοινόχρηστων χώρων.

2.1.5.1 Αυθαίρετη δόμηση

Ανέγερση πολλών αυθαίρετων κτισμάτων διαπιστώθηκε στην περιοχή του υγροβιοτόπου Λούρου-Νεοχωρίου του Δήμου Οινιάδων, ειδικότερα στη λουρονπισίδα Λούρο (υπόθεση 3415/2004). Σημαντικός αριθμός των κτισμάτων βρίσκεται επί των κοινόχρηστων χώρων του αιγιαλού και της παραλίας, έχουν δε ανεγερθεί και συνεχίζουν να ανεγείρονται χωρίς άδεια εδώ και δεκαετίες, συγκροτώντας σήμερα οικισμό. Οι συναρμόδιες υπηρεσίες (Πολεοδομία και Κτηματική Υπηρεσία) απέτυχαν τα προηγούμενα χρόνια να προστατεύσουν την περιοχή καταγράφοντας και κατεδαφίζοντας τα αυθαίρετα, όσο ο αριθμός τους ήταν ακόμη μικρός. Σήμερα πια οι υπηρεσίες δηλώνουν αδυναμία καταγραφής τους, λόγω και της έλλειψης αξιόπιστων στοιχείων σχετικά με το ιδιοκτησιακό καθεστώς τους. Μια από τις σοβαρότερες περιπτώσεις είναι η ανέγερση οικοδομής στην ευρύτερη περιοχή προστασίας του εθνικού θαλάσσιου πάρκου του κόλπου Λαγανά Ζακύνθου (υπόθεση 8780/2000). Επίσης, η κατασκευή, στη ζώνη οικιστικού ελέγχου απόλυτης προστασίας του υγροτόπου της Αλυκής στην Κω, αυθαίρετης ξενοδοχειακής μονάδας 1.800 τ.μ., με οικοδομική άδεια για κατάστημα 600 τ.μ. Λαμβάνοντας υπόψη τη θέση του Συνηγόρου του Πολίτη, το Πολεοδομικό Γραφείο Κω αποφάσισε τη σφράγιση και τη διακοπή της λειτουργίας της μονάδας (υπόθεση 6806/2001). Στη λίμνη της Καστοριάς, ο Δήμος Μακεδονών κατασκεύασε μεγάλη προβλήτα επί του αιγιαλού κοντά στον μείζονα αρχαιολογικό χώρο του προϊστορικού λιμναίου οικισμού Δισπηλιού, με συνέπεια τη σοβαρή υποβάθμιση του περιβάλλοντος (υπόθεση 20392/2001). Ύστερα από την παρέμβαση του Συνηγόρου του Πολίτη επιβλήθηκαν διοικητικά πρόστιμα και κυρώσεις και η προβλήτα αποξηλώθηκε. Τέλος, καταστροφικές είναι οι παρεμβάσεις στους υγροτόπους της λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου-Αιτωλικού από εκτεταμένες επιχωματώσεις της λιμνοθάλασσας και αυθαίρετες οικοδομές και κατασκευές στην Τουρλίδα (υποθέσεις 14178/2000, 14116/2000 και 8332/2001), καθώς και στον πυρήνα του εθνικού δρυμού Σουνίου, όπου βρίσκονται πολλά αυθαίρετα κτίσματα που αποτελούν τον οικισμό Αγριλέζας (υπόθεση 7148/2001).

2.1.5.2 Ρύπανση

Ενδεικτικά αναφέρεται η διάθεση, μέσω συστήματος ανοικτών τάφρων, ανεπεξέργαστων υγρών αποβλήτων στην περιοχή «Λαγκούρι», κοντά στις εκβολές του ποταμού Στρυμόνα, από τον Δήμο Ορφανού (υπόθεση 12396/2005), η πλημμελής λειτουργία βιολογικού καθαρισμού εργοστασίου επεξεργασίας φρούτων στον Νομό Άρτας, με συνέπεια τη διάθεση μερικώς επεξεργασμένων λυμάτων σε ρέμα που καταλήγει στον Αμβρακικό κόλπο (υπόθεση 2170/2004), η ρύπανση του περιβάλλοντος από τη διαρροή και την ταφή επικίνδυνων τοξικών αποβλήτων, προερχόμενων από εγκαταστάσεις αποθήκευσης καυσίμων, στην περιοχή Σκάλας Λουτρών Μυτιλήνης (υπόθεση 781/2000), καθώς και η ανεξέλεγκτη διάθεση απορριμμάτων σε πολλές περιοχές της λιμνοθάλασσας του Μεσολογγίου (υποθέσεις 14178/2000, 14166/2000, 8332/2001).

2.1.5.3 Έλλειψη προστατευτικού καθεστώτος

Τα προβλήματα εντείνονται σε περιοχές οι οποίες, αν και συγκεντρώνουν όλα τα χαρακτηριστικά, ωστόσο δεν έχουν ενταχθεί σε καθεστώς προστασίας. Ενδεικτικά αναφέρεται ο υγροτόπος που βρίσκεται στην περιοχή Αγίου Ιωάννη Πόρτο στην Τήνο και έχει σημαντική αξία διεθνώς (αμμοθίνες, σημαντικό πέρασμα πουλιών και ψαριών, φώκιες *Monachus Monachus*, θαλάσσιες χελώνες *Caretta caretta*) και οικολογικά χαρακτηριστικά, τα οποία εντοπίζονται σε κατηγορίες προστατευόμενων βιοτόπων από τη Συνθήκη

Ramsar. Επειδή ο βιότοπος αυτός δεν προστατεύεται άμεσα από την εθνική και κοινοτική νομοθεσία, περιελήφθη, εν μέρει, μέσα στον οικισμό του Αγίου Ιωάννη. Για τον λόγο αυτόν, το ΣτΕ έκρινε ως μη νόμιμη τη νομαρχιακή απόφαση οριοθέτησης του οικισμού και ακύρωσε δύο οικοδομικές άδειες που σπηρίχθηκαν σε αυτήν. Ωστόσο, δεν έχουν ακόμη επαναχαραχθεί τα όρια του οικισμού ώστε να μην περιλαμβάνουν τον βιότοπο, δεν έχουν κατεδαφιστεί οι οικοδομές, ενώ η πολεοδομία συνεχίζει να εκδίδει νέες άδειες, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα να καταδικαστεί η χώρα από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, με την απόφαση «Κυρτάτος κατά Ελλάδας, 22.5.2003» της 22ας Μαΐου 2003 (υπόθεση 1333/1998). Αντίστοιχα, στην περιβαλλοντικά ευαίσθητη περιοχή «Βουρκάρι» του Δήμου Μεγαράων πραγματοποιούνται εκτενείς επιχωματώσεις και αποθέσεις αδρανών υλικών, ανέγερση κτισμάτων και κατακερματισμός της υγροτοπικής έκτασης από ασφαλτοστρωμένο δρόμο εν μέσω αυτής, χωρίς καμία περιβαλλοντική αδειοδότηση (υπόθεση 12392/2005). Τέλος, ο υγροβιότοπος της Μπουρμπουλήθρας, ο οποίος βρίσκεται στην εκβολή του χειμάρρου Ξηριά στον Βόλο, δεν έχει αναγνωριστεί επίσημα και δεν έχει ενταχθεί σε καθεστώς προστασίας, μολονότι συμπεριλαμβάνεται στην απογραφή των ελληνικών υγροτόπων που πραγματοποίησε το Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων-Υγροτόπων με χρηματοδότηση από το ΥΠΕΧΩΔΕ. Ο υγρότοπος συμπεριλαμβάνεται στη χερσαία ζώνη λιμένα, όπως αυτή καθορίστηκε στο γενικό πολεοδομικό σχέδιο Βόλου, με συνέπεια να κατασκευαστούν λιμενικά και άλλα συνοδά έργα και να αρχίσει να λειτουργεί η ιχθυαγορά Βόλου, χωρίς να έχουν προβλεφθεί περιβαλλοντικοί όροι σχετικοί με την προστασία του υγροτόπου (υπόθεση 668/2003).

2.1.5.4 Ανταπόκριση στις επισημάνσεις του Συνηγόρου του Πολίτη

Ο Συνήγορος του Πολίτη έχει επανειλημμένα επισημάνει στους αρμόδιους φορείς την ανάγκη σαφούς οριοθέτησης των προστατευόμενων περιοχών, αλλά και της εκπόνησης σχεδίων διαχείρισης, στα οποία καθορίζονται οι επιτρεπόμενες χρήσεις και δραστηριότητες, καθώς και της ίδρυσης, της στελέχωσης και της χρηματοδότησης των φορέων διαχείρισης. Επισημάνθηκε επίσης ότι η διοίκηση έχει την υποχρέωση να επιβάλλει συστηματικά τις προβλεπόμενες διοικητικές και ποινικές κυρώσεις, να εφαρμόζει μέτρα συνεχούς παρακολούθησης των ποιοτικών παραμέτρων και να διασφαλίζει την τήρηση των νόμιμων προϋποθέσεων κατά τη διαδικασία περιβαλλοντικής αδειοδότησης ενός έργου.

Στις περισσότερες περιπτώσεις υλοποιημένων κατασκευών, παρατηρήθηκε ότι η τήρηση της νομιμότητας, όπως αυτή υποδεικνύεται από τον Συνήγορο του Πολίτη, και η κατεδάφιση των αυθαιρέτων προσκρούουν συχνά σε φυσική αδυναμία της διοίκησης να ανταποκριθεί (για οικονομικούς, κοινωνικούς ή άλλους λόγους), ακόμη και όταν υπάρχει ή προβάλλεται ως ενεστώσα η σχετική βούληση συμμόρφωσης προς τις υποδείξεις του Συνηγόρου του Πολίτη (υποθέσεις 8780/2000, 14178/2000, 14116/2000, 8332/2001, 7148/2001). Σε μερικές περιπτώσεις, μετά την παρέμβαση της Αρχής, η διοίκηση ανταποκρίθηκε προβαίνοντας σε κατεδάφιση των αυθαιρέτων. Ακόμη όμως και σε περιπτώσεις που διαπιστώθηκε ρύπανση και υποβάθμιση του περιβάλλοντος δεν επιβλήθηκαν οι προβλεπόμενες κυρώσεις ούτε ελήφθησαν τα ενδεδειγμένα μέτρα προστασίας του περιβάλλοντος. Σε λίγες μόνον υποθέσεις, ο Συνήγορος του Πολίτη ενημερώθηκε ότι έχει ενεργοποιηθεί η διαδικασία περιβαλλοντικής αδειοδότησης. Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι η ΝΑ Λέσβου σφράγισε τις εγκαταστάσεις αποθήκευσης καυσίμων στην περιοχή Σκάλας Λουτρών Μυτιλήνης και ταυτόχρονα έλαβε τα αναγκαία μέτρα αποκατάστασης της περιοχής· παράλληλα εφάρμοσε και το πρόγραμμα παρακολούθησης για την εκτίμηση της ποιότητας του

περιβάλλοντος (υπόθεση 781/2000). Επίσης, το ΣτΕ, με την αρ. 225/2000 απόφασή του, βασιζόμενο και στα σχετικά έγγραφα του Συνηγόρου του Πολίτη, ανέστειλε την προέγκριση χωροθέτησης αιολικού πάρκου και δασικής οδού στο όρος Σύριγγας της Σύρου (υπόθεση 10758/1999).

2.1.6 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Για την αντιμετώπιση του προβλήματος της υποβάθμισης των οικοσυστημάτων απαιτείται:

- Πλήρης και σαφής καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης, απαραίτητη προϋπόθεση για τη λήψη των πλέον αποτελεσματικών προστατευτικών μέτρων, τον έλεγχο, τον γενικό προγραμματισμό και την οργάνωση.
- Εκπόνηση ειδικών περιβαλλοντικών μελετών, που θα καθορίσουν τις χρήσεις και τις επιτρεπόμενες ήπιες δραστηριότητες στην περιοχή (κωπηλασία, ψάρεμα, οικότουρισμός κ.ά.).
- Ενσωμάτωση της οικολογικής οπτικής στις προγραμματικές αρχές της αναπτυξιακής πολιτικής σε διάφορους τομείς (γεωργία, κτηνοτροφία, αλιεία, τουρισμός) με ταυτόχρονη τροποποίηση, συμπλήρωση αλλά και εκσυγχρονισμό της υπάρχουσας νομοθεσίας προς την κατεύθυνση της βιώσιμης ανάπτυξης.
- Αυστηρή επιβολή του νόμου και θέσπιση υποχρεωτικής παρακολούθησης των περιβαλλοντικών συνθηκών. Όταν πρόκειται για αυθαίρετες κατασκευές, εκτός από τις διατάξεις περί αυθαιρέτων, πρέπει να εφαρμόζεται και το σύστημα κυρώσεων του Ν. 1650/1986. Αναγκαία είναι και η δραστηριοποίηση της ελεγκτικής λειτουργίας της κρατικής μηχανής και η άσκηση πειθαρχικού ελέγχου των αιρετών εκπροσώπων, με στόχο την άρση των αυθαιρεσιών και την εμπέδωση της νομιμότητας.
- Στελέχωση του μηχανισμού στήριξης της περιβαλλοντικής πολιτικής, τόσο στο επίπεδο κεντρικής εξουσίας όσο, κυρίως, στο επίπεδο της τοπικής αυτοδιοίκησης, με επαρκές και εξειδικευμένο προσωπικό.
- Θεσμικό και νομικό πλαίσιο που θα εξασφαλίζει τη διαφάνεια σε όλα τα στάδια της λήψης αποφάσεων, την πρόσβαση στα στοιχεία που αφορούν στην ποιότητα του περιβάλλοντος, την ενημέρωση και την ευαισθητοποίηση των πολιτών, έτσι ώστε όχι μόνο να εγκρίνουν την εφαρμογή των σχεδίων διαχείρισης αλλά και να συνεργάζονται ενεργώς στη διαμόρφωσή τους.
- Επειδή για την επιτυχημένη εφαρμογή ενός ολοκληρωμένου προγράμματος διαχείρισης κρίσιμοι είναι οι οικονομικοί παράγοντες, επιβάλλεται η εξασφάλιση πόρων, η οποία μπορεί εν μέρει να επιτευχθεί μέσω διαφόρων προγραμμάτων χρηματοδότησης (Γαμείο Συνοχής, περιφερειακά επιχειρησιακά προγράμματα, άλλα προγράμματα της ΕΕ, π.χ. «Life», «Habitat», «Leader»), αλλά και από εθνικούς πόρους. Η απόδοση προγραμμάτων οικότουρισμού ή βιολογικής καλλιέργειας, τα οποία προτείνονται ως κίνητρα για να παραμείνουν οι κάτοικοι στις περιοχές αυτές, δεν φαίνεται προς το παρόν ικανή να ανταγωνιστεί το κέρδος από την εντατική χρήση των φυσικών πόρων. Πρέπει, συνεπώς, να προβλεφθούν παράλληλα και κατάλληλες επιδοτήσεις. Τέλος, πρέπει να προχωρήσει η απαλλοτρίωση των εκτάσεων στις περιπτώσεις όπου ύστερα από μελέτη έχει κριθεί αναγκαία η απουσία κάθε δραστηριότητας (άρθρο 22 του Ν. 1650/1986).

2.2 Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΧΡΗΣΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΟΤΑ

Η έννοια των κοινόχρηστων πραγμάτων, σύμφωνα με τον Αστικό Κώδικα, είναι τόσο ευρεία ώστε να καταλαμβάνει μεγάλο μέρος του φυσικού αλλά και του οικιστικού περιβάλλοντος. Το άρθρο 967 του Αστικού Κώδικα ορίζει ότι «πράγματα κοινής χρήσης είναι

ιδίως τα νερά με ελεύθερη και αέναη ροή, οι δρόμοι, οι πλατείες, οι γιαλοί, τα λιμάνια και οι όρμοι, οι όχθες πλεύσιμων ποταμών, οι μεγάλες λίμνες και οι όχθες τους». Τα κοινόχρηστα πράγματα είναι εκτός συναλλαγής και ανήκουν είτε στο δημόσιο (αιγιαλός, παραλία) είτε στους ΟΤΑ, οι οποίοι αναλαμβάνουν τη διαχείριση και την αξιοποίησή τους κατά τρόπο που να μην αναιρεί την κοινή χρήση (άρθρο 970 του ΑΚ) και να προάγει την κοινή ωφέλεια (άρθρο 969 του ΑΚ).

Κάθε πολίτης έχει την εξουσία να χρησιμοποιεί ελεύθερα τους κοινόχρηστους χώρους, εξουσία που απορρέει από το δικαίωμα της προσωπικότητας (άρθρο 57 του ΑΚ), καθώς και το δικαίωμα να απαιτεί από τους υπεύθυνους για τη διαχείρισή τους ΟΤΑ την προστασία της ακώλυτης χρήσης τους όταν αυτή παρεμποδίζεται.

Βασικό πρόβλημα, το οποίο αναδεικνύεται από το σύνολο σχεδόν των σχετικών αναφορών που έχει δεχθεί ο Συνήγορος του Πολίτη, αποτελεί η εμπλοκή πολλών συναρμολογικών φορέων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ο κοινόχρηστος χώρος του αιγιαλού, που δεν βρίσκεται στην ιδιοκτησία των ΟΤΑ, αλλά της Κτηματικής Υπηρεσίας του Δημοσίου. Αυτή όμως έχει το δικαίωμα να παραχωρήσει τη διαχείρισή του είτε στον κοντινό στον αιγιαλό ΟΤΑ είτε σε άλλον φορέα (π.χ. λιμενικό ταμείο). Δεδομένου ότι οι ΟΤΑ διατηρούν πάντοτε την αρμοδιότητα για τη χορήγηση άδειας λειτουργίας μιας επιχείρησης (π.χ. ένα παραθαλάσσιο μπαρ που προϋποθέτει ανάπτυξη των κατασκευών του στον κοινόχρηστο χώρο του αιγιαλού), μπορεί να εμπλακούν στο πρόβλημα ακόμη και τρεις διαφορετικοί φορείς, καθώς οι τυχόν παραβάσεις διαπιστώνονται από την Πολεοδομία της περιοχής (η οποία μπορεί να ανήκει στη νομαρχιακή αυτοδιοίκηση ή στον δήμο) και η τήρηση των κυρώσεων επαφίεται στις αστυνομικές αρχές.

Ακόμη και σε περιπτώσεις που δεν αφορούν στον αιγιαλό, το τρίπτυχο ΟΤΑ-Πολεοδομία-Αστυνομία παραμένει αρμόδιο για κάθε κοινόχρηστο χώρο. Ο συντονισμός πολλών φορέων στην αντιμετώπιση των προβλημάτων που προκύπτουν δυσχεραίνει τον έλεγχο και την επιβολή κυρώσεων. Εξάλλου, συχνά παρατηρείται το φαινόμενο να οχυρώνονται οι ΟΤΑ πίσω από αυτή την εγγενή δυσκολία, επικαλούμενοι ακριβώς τη δυσχέρεια συντονισμού με τις άλλες υπηρεσίες, προκειμένου να κρύψουν την πραγματική αιτία για την οποία δεν επεμβαίνουν: την έλλειψη, αρκετά συχνά, της πολιτικής βούλησης να επιβάλουν κυρώσεις.

Σε ένα θέμα που συνδέεται τόσο στενά με την ποιότητα ζωής των πολιτών (κοινόχρηστοι είναι στη συντριπτική τους πλειονότητα οι χώροι πρασίνου και οι ελεύθερες εκτάσεις που χρησιμοποιούν οι δημότες των ΟΤΑ για την αναψυχή τους ή την καθημερινή τους εξυπηρέτηση: δρόμοι, πλατείες, πάρκα, πεζοδρόμια κ.ά.), τα σημεία τριβής μεταξύ των ΟΤΑ και των πολιτών είναι πολλά και οι αναφορές που φθάνουν στον Συνήγορο του Πολίτη με θέμα την άσκηση από τους ΟΤΑ των διαχειριστικών τους αρμοδιοτήτων αποτελούν ένα από τα κύρια αντικείμενα διαμεσολάβησης της Αρχής.

Αν επιχειρήσουμε μια ομαδοποίηση των περιπτώσεων, διακρίνονται αυτές στις οποίες αναιρείται η κοινή χρήση και εκείνες στις οποίες υποβαθμίζεται ο κοινόχρηστος χαρακτήρας των χώρων.

2.2.1 ΑΝΑΙΡΕΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΧΡΗΣΗΣ

Παράλληλα με την προφανή αξία που έχουν οι κοινόχρηστοι χώροι για την ποιότητα ζωής, ιδίως σε επιβαρημένες οικιστικά περιοχές, αποτελούν και μια από τις σημαντικότερες πηγές εσόδων των ΟΤΑ, οι οποίοι είναι επιφορτισμένοι με τη διαχείρισή τους. Ο Αστικός Κώδικας (άρθρο 970) δίνει το δικαίωμα στην αρχή, στην κυριότητα της οποίας βρίσκεται το κοινόχρηστο πράγμα, να παραχωρήσει σε ιδιώτες δικαιώματα επ' αυτού και να εισπράτ-

τει τέλη (άρθρο 3 του Ν. 1512/1985 και άρθρο 3 του Ν. 1080/1980) ή να συνάπτει με ιδιώτες συμβάσεις μίσθωσης του κοινόχρηστου πράγματος (Ν. 2009/1992). Οι άδειες παραχώρησης σχεδόν πάντοτε ταυτίζονται με άδειες ολικής ή μερικής κατοχής του κοινόχρηστου χώρου. Με αυτόν τον τρόπο, και έναντι σημαντικών χρηματικών ποσών, δίνονται άδειες σε εστιατόρια και καφετέριες για την ανάπτυξη τραπεζοκαθισμάτων σε πεζοδρόμια και πλατείες, για την εγκατάσταση περιπτέρων ή την έκθεση εμπορευμάτων πάνω στα πεζοδρόμια.

Θεωρητικά, η δραστηριότητα που θα αναπτύξουν οι ιδιώτες στον κοινόχρηστο χώρο, του οποίου την κατοχή εξασφάλισαν, πρέπει να εξυπηρετεί ή να μην αναιρεί την κοινή χρήση. Συχνά ο νομοθέτης τάσσει συγκεκριμένο ποσοστό του κοινόχρηστου πράγματος που μπορεί να παραχωρηθεί, αφήνοντας το υπόλοιπο ελεύθερο για την κοινή, ανεμπόδιστη χρήση (άρθρο 3 του Ν. 1080/1980 για τις πλατείες). Η εμπειρία της Αρχής όμως δείχνει ότι στην πράξη, με την παραχώρηση σε ιδιώτες ολοένα και μεγαλύτερου αριθμού αδειών κατάληψης κοινόχρηστων χώρων, η κοινή χρήση περιορίζεται σε υπέρμετρο βαθμό ή αποκλείεται τελείως.

2.2.1.1 Άδειες κατάληψης κοινόχρηστων χώρων για την ανάπτυξη τραπεζοκαθισμάτων

Το συγκεκριμένο πρόβλημα, στο οποίο συχνά ο Συνήγορος του Πολίτη καλείται να ασκήσει το διαμεσολαβητικό του έργο, γίνεται ιδιαίτερα οξύ στις τουριστικές περιοχές όπου ο αριθμός των αδειών είναι τέτοιος, ώστε πεζοδρόμια και πλατείες να είναι κυριολεκτικά κατακλυσμένα από τις καρέκλες και τα τραπέζια κάθε είδους εστιατορίων, κέντρων διασκέδασης και καφετεριών.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το Θησείο (υποθέσεις 8811/2003 και 10883/2004), μια από τις πλέον τουριστικές περιοχές της Αθήνας. Το σύνολο σχεδόν των καταστημάτων υγειονομικού ενδιαφέροντος που λειτουργούν στην περιοχή αναπτύσσει τραπεζοκαθίσματα στους γύρω δρόμους και τα πεζοδρόμια, είτε καθ' υπέρβαση της άδειας που έχουν πάρει από τον Δήμο Αθηναίων είτε χωρίς καν σχετική άδεια. Ο Συνήγορος του Πολίτη τόνισε την ανάγκη να ελεγχθούν οι άδειες λειτουργίας του συνόλου των καταστημάτων, να διαπιστωθούν τυχόν παραβάσεις και να επιβληθούν οι προβλεπόμενες διοικητικές κυρώσεις· παράλληλα, να ενταθούν οι έλεγχοι της Δημοτικής Αστυνομίας, καθώς είναι συχνό φαινόμενο, ύστερα από τη διαπίστωση των παρανομιών και αφού παρέλθει μικρή περίοδος συμμόρφωσης, οι ιδιοκτήτες καταστημάτων να επιστρέφουν στις παλαιότερες παράνομες πρακτικές, διότι είτε οι κυρώσεις δεν είναι αρκετά αυστηρές σε σύγκριση με τα σχετικά οικονομικά οφέλη είτε οι αρμόδιες αρχές χαλαρώνουν τους ελέγχους. Χαρακτηριστικό είναι ότι, σε αυτοψία που διενήργησε κλιμάκιο της Αρχής στην περιοχή, διαπιστώθηκε αδράνεια ή και ανοχή της Δημοτικής Αστυνομίας στην παράνομη ανάπτυξη των τραπεζοκαθισμάτων. Το δημοτικό συμβούλιο του Δήμου Αθηναίων, ανταποκρινόμενο στην παρέμβαση του Συνηγόρου του Πολίτη, με την αρ. 3728/2004 πράξη του προώθησε οργανωτικές αλλαγές στον Δήμο, που στόχο έχουν την έγκαιρη διερεύνηση των καταγγελιών, την έκδοση αδειών παραχώρησης κοινόχρηστων χώρων και αδειών λειτουργίας καταστημάτων από το ίδιο τμήμα του δήμου (Τμήμα Αδειών Καταστημάτων και Θεαμάτων), καθώς και την άμεση στελέχωση του τμήματος αυτού, ώστε να μπορέσει να ανταποκριθεί στο πλήθος των αιτήσεων και των καταγγελιών που πρέπει να διερευνήσει.

Εξίσου ενδιαφέρουσα και χαρακτηριστική περίπτωση είναι η κατάληψη κοινόχρηστου χώρου από τραπεζοκαθίσματα κέντρων που λειτουργούν στην Ακτή Θεμιστοκλέους στον Πειραιά, μέσα στον κηρυγμένο αρχαιολογικό χώρο του Κονώνειου Τείχους. Παρά τη ρητή νομοθετική ρύθμιση (άρθρο 10 του Ν. 3028/2002), σύμφωνα με την οποία απαιτείται

έγκριση του Υπουργού Πολιτισμού, ύστερα από τη γνωμοδότηση του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου, για την εγκατάσταση οποιασδήποτε εμπορικής επιχείρησης κοντά σε αρχαία μνημεία, το δημοτικό συμβούλιο του Δήμου Πειραιά, με την αρ. 818/2003 απόφασή του, χορήγησε τη σχετική άδεια παραχώρησης κοινόχρηστου χώρου σε οκτώ επιχειρήσεις. Ο Συνήγορος του Πολίτη απευθύνθηκε σε όλες τις εμπλεκόμενες υπηρεσίες του δήμου (Διεύθυνση Πολεοδομίας, Διεύθυνση Αστυνομίας και στον ίδιο τον δήμαρχο), ζητώντας την τήρηση των προβλεπόμενων από τον νόμο, την άμεση ανάκληση των αδειών και την απομάκρυνση των τραπεζοκαθισμάτων, χωρίς όμως ανταπόκριση. Ενώσεις πολιτών του Πειραιά και η Β' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων προσέφυγαν στην επιτροπή του άρθρου 7 του Ν. 2839/2000, η οποία έκρινε «παράνομη και ακυρωτέα» την παραπάνω απόφαση του δήμου. Την ίδια άποψη διατύπωσαν τόσο η ΚΣΤ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων όσο και το Υπουργείο Πολιτισμού με έγγραφά τους προς τον Συνήγορο του Πολίτη. Ο Δήμος Πειραιά αρνήθηκε και πάλι να συμμορφωθεί και κατέφυγε στο Συμβούλιο της Επικρατείας, ζητώντας την ακύρωση του πρακτικού της επιτροπής του άρθρου 7 του Ν. 2839/2000. Αίτηση ακύρωσης άσκησαν και επτά από τους οκτώ ιδιοκτήτες των καταστημάτων. Σε αυτό το σημείο ο Συνήγορος του Πολίτη, ύστερα από διετή ενασχόληση με την υπόθεση, αναγκάστηκε να διακόψει την έρευνα λόγω εκκρεμοδικίας. Ωστόσο, αφότου επιδόθηκε η αρ. 1639/2005 απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας, η οποία απέρριψε τις αιτήσεις ακύρωσης εκ μέρους του δήμου και των επιχειρηματιών, ο Συνήγορος του Πολίτη έχει ζητήσει τη συμμόρφωση του Δήμου Πειραιά με τη δικαστική απόφαση και την άμεση ανάκληση των αδειών που εξέδωσε για την απόδοση του κοινόχρηστου αρχαιολογικού χώρου του Κονώνειου Τείχους στους πολίτες (υπόθεση 5363/2002).

2.2.1.2 Κατασκευές σε κοινόχρηστους χώρους

Πολλές αναφορές που τίθενται υπόψη του Συνηγόρου του Πολίτη αφορούν σε κατάληψη κοινόχρηστων χώρων από ιδιώτες, χωρίς να υπάρχει σχετική άδεια από τον δήμο· θίγουν επίσης την επιγενόμενη αδράνεια του δήμου για την αποκατάσταση της νομιμότητας. Η πλειονότητα των περιπτώσεων αφορά σε αυθαίρετες κατασκευές στον αιγιαλό, η διαχείριση του οποίου δεν εμπίπτει στην αρμοδιότητα των ΟΤΑ, αλλά της Κτηματικής Υπηρεσίας του Δημοσίου. Οι ΟΤΑ μπορούν να κάνουν απλή χρήση του αιγιαλού μέσω μίσθωσής του σε ιδιώτες, σε καμία περίπτωση όμως δεν επιτρέπεται να ανεγείρονται σε αυτόν σταθερές κατασκευές.

Στον Συνήγορο του Πολίτη έφθασε αναφορά για παράνομη επέκταση καταστήματος υγειονομικού ενδιαφέροντος στον αιγιαλό στο Μαστιχάρι στην Κω. Το κατάστημα (καφεστιατόριο), καθ' υπέρβαση της οικοδομικής άδειας, είχε καταλάβει 117 τ.μ. του αιγιαλού με παράνομες σταθερές κατασκευές (στέγαστρα, τοιμεντοστρώσεις και πλακοστρώσεις). Μετά την παρέμβαση της Αρχής προς τον Δήμο Ηρακλειδών, που είχε εκδώσει την άδεια λειτουργίας, αποφασίστηκε η σφράγιση του καταστήματος, η απόφαση όμως δεν εκτελέστηκε. Κατεδαφίστηκε μέρος μόνο των αυθαίρετων κατασκευών. Εκ των υστέρων, ο δήμος ισχυρίστηκε ότι δεν προέβη στη σφράγιση ούτε στην ανάκληση της άδειας λειτουργίας γιατί η περιοχή που είχε καταλάβει το κατάστημα δεν ήταν αιγιαλός, αλλά κοινόχρηστος χώρος ενταγμένος στο σχέδιο οικισμού. Και στην περίπτωση όμως που δεν πρόκειται για αιγιαλό, αλλά για κοινόχρηστο χώρο που ανήκει στην κυριότητα του δήμου, η εγκατάσταση σταθερών κατασκευών από ιδιώτη είναι παράνομη. Η υπόθεση τέθηκε στο αρχείο από τον Συνήγορο του Πολίτη λόγω εκκρεμοδικίας, όταν η ιδιοκτήτρια του κατα-

στήματος κατέθεσε αίτηση ακύρωσης κατά της απόφασης της Πολεοδομίας Κω, που πιστοποιούσε τις αυθαίρετες κατασκευές (υπόθεση 561/2003).

Παρόμοια ζητήματα θέτουν και δύο αναφορές πολιτών για το πλήθος αυθαίρετων σταθερών κατασκευών από το σύνολο σχεδόν των καταστημάτων κατά μήκος της παραλιακής ζώνης Λεπτοκαρυάς Περίας και για τη λειτουργία παραθαλάσσιου μπαρ στη Θάσο, σε αυθαίρετη κατασκευή πάνω στη χερσαία ζώνη λιμένα. Στην πρώτη περίπτωση, παρά τις βεβαιωμένες παραβάσεις της πολεοδομικής νομοθεσίας και την κατάληψη μεγάλης κοινόχρηστης έκτασης, ο Δήμος Ανατολικού Ολύμπου περιορίστηκε να απαντήσει στον Συνήγορο του Πολίτη ότι το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο της περιοχής παρουσιάζει αδυναμίες και επίκειται η σύνταξη νέου, το οποίο θα ρυθμίσει το πρόβλημα συνολικά και όχι μέσω μιας «νομότυπης αλλά αποσπασματικής επέμβασης» (υπόθεση 18006/2002). Στην περίπτωση της Θάσου, πάλι, υπήρξε πλήρης αδράνεια τόσο του δήμου όσο και του Λιμενικού Ταμείου Θάσου (φορέας διαχείρισης της ζώνης λιμένα) να προβούν στην κατεδάφιση της αυθαίρετης κατασκευής ή στη σφράγιση της επιχείρησης (υπόθεση 8897/2003).

Η κατάληψη κοινόχρηστων χώρων με την ανέγερση αυθαίρετων κατασκευών δεν περιορίζεται όμως στον αιγιαλό. Τον Συνήγορο του Πολίτη απασχόλησε αναφορά συλλόγου του Δήμου Αμαρουσίου, η οποία αφορούσε στην ανέγερση κτισμάτων σε τρεις πλατείες της περιοχής από τον ίδιο τον δήμο. Παρά τις εκθέσεις αυτοψίας της Διεύθυνσης Πολεοδομίας, που χαρακτήριζαν τις κατασκευές ως αυθαίρετες, και τις επανειλημμένες επισημάνσεις του Συνηγόρου του Πολίτη για την αναιρέση του κοινόχρηστου χαρακτήρα των πλατειών με την ανέγερση κτισμάτων, ο Δήμος Αμαρουσίου απάντησε ότι οι κατασκευές θα φιλοξενήσουν τοπικούς συλλόγους και αθλητικές εγκαταστάσεις και θα τονώσουν έτσι την κοινωνική και πολιτιστική ζωή της περιοχής προς όφελος των πολιτών. Στην επισήμανση των πολεοδομικών παραβάσεων του δήμου και της καταστρατήγησης του υπάρχοντος ρυμοτομικού σχεδίου εις βάρος των χώρων πρασίνου, του περιβάλλοντος και της ποιότητας ζωής των κατοίκων δεν υπήρξε ουσιαστική ανταπόκριση (υπόθεση 15597/2002).

Το γεγονός ότι στις παρεμβάσεις του Συνηγόρου του Πολίτη οι δημοτικές αρχές συνήθως καθυστερούν να απαντήσουν και αναβάλλουν τη λήψη συγκεκριμένων μέτρων επιβελιώνει, όπως διαφαίνεται από τα παραπάνω παραδείγματα, την αδυναμία των περισσότερων δήμων της χώρας να αντιμετωπίσουν ριζικά το ζήτημα της κατάληψης κοινόχρηστων χώρων, είτε λόγω έλλειψης προσωπικού –ώστε να μπορούν να προβαίνουν στους απαραίτητους ελέγχους– είτε λόγω απροθυμίας να περιορίσουν μια πρακτική που είναι οικονομικά συμφέρουσα και για τον δήμο αλλά και για την περιοχή γενικότερα.

2.2.2 ΥΠΟΒΑΘΜΙΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΧΡΗΣΗΣ

Μεγάλος αριθμός αναφορών θίγει την αδράνεια των δημοτικών και κοινοτικών αρχών να διατηρήσουν τον κοινόχρηστο χαρακτήρα των χώρων, ώστε να είναι δυνατή η πρόσβαση των πολιτών σε αυτούς και η κοινή χρήση σε συνθήκες ασφάλειας και καθαριότητας.

2.2.2.1 Χώροι πρασίνου

Σε μια ασφυκτικά δομημένη περιοχή, όπως στην Αττική, το θέμα της διατήρησης των χώρων πρασίνου αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα. Τον Συνήγορο του Πολίτη έχει απασχολήσει το θέμα της κατάργησης του πρασίνου από τους κοινόχρηστους χώρους, έστω και αν αυτοί διατηρούν τον κοινόχρηστο χαρακτήρα τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η δημιουργία παιδικής χαράς από τον Δήμο Κηφισιάς (υπόθεση 9573/2004) σε άλσος της περιοχής και η δημιουργία οικοδομικού συγκροτήματος από τον Δήμο Αμαρουσίου σε χώ-

ρο τριών πλατειών (υπόθεση 15597/2002), το οποίο, σύμφωνα με δηλώσεις του Δημάρχου Αμαρουσίου, πρόκειται να στεγάσει αθλητικούς συλλόγους, τοπικά σωματεία και άλλες κοινωφελείς δραστηριότητες.

Στην αλληλογραφία του με τους δύο δήμους, ο Συνήγορος του Πολίτη τόνισε ότι η νομολογία του ΣτΕ (1118/1993, 2242/1994, 880/1995, 3273/1996, 1507/1997) έχει αποφανθεί ότι δεν επιτρέπεται η αλλαγή χρήσης γης κοινόχρηστου χώρου πρασίνου χωρίς αντιστάθμιση και ανταλλαγή της έκτασης του καταργούμενου πρασίνου με άλλη ίσης επιφάνειας. Στόχος είναι πάντοτε να αποκλείεται η μείωση της συνολικής έκτασης πρασίνου ενός δήμου, άσχετα από τον κοινόχρηστο χαρακτήρα της νέας χρήσης. Ο Δήμος Κηφισιάς ανταποκρίθηκε και απομάκρυνε τον εξοπλισμό της παιδικής χαράς, ενώ ο Δήμος Αμαρουσίου επέδειξε πλήρη αδράνεια, περιοριζόμενος να επικαλεστεί την «τόνωση της κοινωνικής και πολιτιστικής ζωής της περιοχής».

Πέρα από τη μείωση των χώρων πρασίνου, ο Συνήγορος του Πολίτη αντιμετώπισε και το ζήτημα της ουσιαστικής διατήρησής τους. Με αναφορά του, πολίτης έθιξε το θέμα του πάρκου Πολυγώνου και του Αττικού Άλσους στην περιοχή Άνω Πολυγώνου-Κυψέλης, ενός από τους τελευταίους χώρους περιαστικού πρασίνου με τεράστια σημασία για την ποιότητα ζωής των κατοίκων του λεκανοπεδίου. Ο χώρος όμως δεν είναι επαρκώς δενδροφυτευμένος, τα φυτά που ήδη υπάρχουν δεν τυγχάνουν της κατάλληλης φροντίδας, εντοπίζονται σοβαρά προβλήματα καθαριότητας και φαινόμενα βανδαλισμού. Η ανταπόκριση του Δήμου Αθηναίων στις προτάσεις του Συνηγόρου του Πολίτη ήταν θετική ως προς το ζήτημα του άμεσου καθαρισμού, όχι όμως και ως προς τη συνεχή φροντίδα των φυτών και τη φρούρηση του χώρου. Μολονότι πρόκειται για έναν από τους ελάχιστους εναπομείναντες πνεύμονες οξυγόνου της Αττικής, σε έγγραφο του ο δήμος κρίνει ότι «η κατάσταση του πάρκου κρίνεται ικανοποιητική» (υπόθεση 3154/2005).

2.2.2.2 Πλημμελής καθαρισμός των κοινόχρηστων χώρων

Το θέμα της καθαριότητας των κοινόχρηστων χώρων, ιδίως στους μεγάλους δήμους της χώρας, αποτελεί ένα από τα πλέον συνηθισμένα ζητήματα για τα οποία προσφεύγουν οι πολίτες στην Αρχή.

Είναι συχνό το φαινόμενο παλαιών εγκαταλελειμμένων κτιρίων ή οικοπέδων που έχουν μεταβληθεί σε χώρους εναπόθεσης κάθε είδους απορριμμάτων και οικοδομικών υλικών, αποτελώντας πραγματικές εστίες μόλυνσης και σοβαρό κίνδυνο για τη δημόσια υγεία. Παλαιό οικοδόμημα στην Πάτρα απαλλοτριώθηκε από τον Δήμο Πατρέων για τη διάνοιξη οδού, η οποία όμως δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί, με αποτέλεσμα στο κτίσμα να φωλιάζουν τρωκτικά και ερπετά (υπόθεση 23561/2002). Οικόπεδο στην Καλλιθέα, που ανήκει στον Δήμο Αθηναίων από κληροδότημα, έχει χαρακτηριστεί ως κοινόχρηστος χώρος, χωρίς όμως να έχει διαμορφωθεί, και χρησιμεύει τώρα ως αποθηκευτικός χώρος παλαιών σιδηρικών και αδρανών υλικών (υπόθεση 1176/2003). Πολλά είναι τα εγκαταλελειμμένα ακίνητα και στα Εξάρχεια (υποθέσεις 9469/2004, 9964/2004).

Διαμαρτυρίες για έλλειψη καθαριότητας διατυπώνονται για πλατείες (υποθέσεις 3650/2003, 9116/2004), πάρκα (υποθέσεις 22934/2002, 3154/2005), ακάλυπτους χώρους (υπόθεση 5433/2004), παιδικές χαρές (υπόθεση 9664/2005) και δρόμους (υπόθεση 8104/2004). Στην πλειονότητα των περιπτώσεων πρόκειται για αμέλεια των δημοτικών αρχών, λόγω και του φόρτου εργασίας των διευθύνσεων καθαριότητας των μεγάλων ή των κατ' εξοχήν τουριστικών δήμων της χώρας. Οι περισσότερες αναφορές αρχειοθετήθηκαν, ύστερα από συμμόρφωση της διοίκησης.

Η εμπειρία της Αρχής όμως έχει καταδείξει ότι στον τομέα της καθαριότητας τεράστιο πρόβλημα για τους πολίτες συνεχίζει να αποτελεί η τοποθέτηση των κάδων απορριμμάτων, θέμα που εμπίπτει αποκλειστικά στην αρμοδιότητα των δήμων. Με δεκάδες αναφορές κάθε χρόνο, οι πολίτες διαμαρτύρονται για την επιλογή του σημείου όπου τοποθετούνται οι κάδοι, πολλές φορές κάτω ακριβώς από μπαλκόνια σπιτιών ή έξω από τα παράθυρα, δημιουργώντας ασφυκτικές συνθήκες για τους ενοίκους, ιδίως σε περιόδους απεργίας του προσωπικού καθαριότητας του δήμου ή κατά τους καλοκαιρινούς μήνες. Πολλά παράπονα αφορούν επίσης στην υπερβολική συγκέντρωση κάδων απορριμμάτων σε έναν δρόμο ή, αντίθετα, την έλλειψη σε κάποια περιοχή. Υπάρχουν σαφείς ενδείξεις ότι στο θέμα της τοποθέτησης των κάδων η επιλογή των θέσεων πολύ συχνά δεν γίνεται με βάση ορθολογικά κριτήρια.

Δεδομένης της διακριτικής ευχέρειας που έχουν οι δήμοι για τη ρύθμιση αυτού του θέματος, ο Συνήγορος του Πολίτη αρχειοθετεί τις περισσότερες σχετικές αναφορές χωρίς έρευνα, εξετάζοντας μόνο τις περιπτώσεις που ο πολίτης έχει ήδη απευθυνθεί στον δήμο, χωρίς να έχει πάρει απάντηση, καθώς και τις ακραίες μορφές υπέρβασης των ορίων της διακριτικής ευχέρειας. Ο αριθμός όμως των αναφορών για το συγκεκριμένο πρόβλημα αρκεί για να το αναδείξει ως ένα από τα βασικά σημεία τριβής μεταξύ πολιτών και δημοτικών αρχών.

2.2.2.3 Αδράνεια ως προς τη διατήρηση των κοινόχρηστων χώρων και την αξιοποίησή τους

Πέραν της καθαριότητας, πολλοί πολίτες διαμαρτύρονται για ελλιπή φροντίδα των κοινόχρηστων χώρων, ιδίως των οδών και των πεζοδρομίων.

- Η χρήση των οδών γίνεται προβληματική για τους οδηγούς, κυρίως όσον αφορά στη στάθμευση των αυτοκινήτων τους. Στα μεγάλα αστικά κέντρα ο αριθμός των αυτοκινήτων αυξάνεται δυσανάλογα σε σχέση με τις υπάρχουσες θέσεις στάθμευσης, φαινόμενο που οδηγεί σε αύξηση των κρουσμάτων στάθμευσης σε χώρους όπου απαγορεύεται (διαβάσεις πεζών, πεζοδρόμοι, γωνίες οικοδομικών τετραγώνων κ.ά.). Οι πολίτες διαμαρτύρονται για τον πλημμελή έλεγχο από τις κατά τόπους δημοτικές αστυνομίες (υπόθεση 984/1999), αλλά και για το ότι οι ίδιοι οι ΟΤΑ συχνά συντελούν στο πρόβλημα με δικές τους πράξεις. Ο Συνήγορος του Πολίτη ασχολήθηκε με το θέμα της παραχώρησης από τους ΟΤΑ αποκλειστικών θέσεων στάθμευσης σε οχήματα τραπεζών, ασφαλιστικών εταιρειών, εφημερίδων, βουλευτών, πρεσβειών, δημόσιων υπηρεσιών κ.λπ. (υπόθεση 16295/2004). Οι παραχωρήσεις αυτές έχουν ως αποτέλεσμα να μειώνονται ακόμη περισσότερο οι υπάρχουσες θέσεις στάθμευσης για τους πολίτες σε ιδιαίτερα ευαίσθητες περιοχές, όπως το κέντρο της Αθήνας. Ο Συνήγορος του Πολίτη συνέταξε πόρισμα, με το οποίο επισημαίνει ότι οι αποφάσεις των δημοτικών συμβουλίων που παραχωρούν αποκλειστικούς χώρους στάθμευσης στερούνται νόμιμου ερείσματος, καθώς ο ΚΟΚ (άρθρο 52, παράγρ. 6) δίνει μεν στους ΟΤΑ τη δυνατότητα λήψης κυκλοφοριακών μέτρων, υπό τον όρο όμως αυτά να αποσκοπούν στον περιορισμό της κυκλοφορίας ή της στάθμευσης αυτοκινήτων και όχι το αντίθετο (*Επίσημα έκθεση 2004*, σ. 133). Ο Δήμος Αθηναίων ανταποκρίθηκε θετικά ως προς την εξέταση του ζητήματος, δεν προχώρησε όμως σε συγκεκριμένες ενέργειες ή στην ανάκληση των σχετικών αδειών. Στον Συνήγορο του Πολίτη έχει περιέλθει νέα σχετική αναφορά (υπόθεση 13110/2005), με θέμα την παραχώρηση θέσης αποκλειστικής στάθμευσης από τον Δήμο Παλαιού Φαλήρου σε αιγύπτιο δημοσιογράφο κοντά στο σπίτι του και την άρνηση του δήμου να ανακαλέσει, με την επίκληση «εθνικού συμφέροντος».

- Ο Συνήγορος του Πολίτη εξέτασε αναφορές πολιτών, στις οποίες επισημαίνονται σοβαρές κακοτεχνίες σε πεζοδρόμια του Δήμου Αθηναίων (υποθέσεις 984/1999 και 16015/2003). Το θέμα των πεζοδρομίων είναι ιδιαίτερα προβληματικό, διότι, πέρα από τις κακοτεχνίες, η πρόσβαση των πεζών σε αυτά παρακωλύεται από κάθε είδους εμπόδια (παράνομα παρκαρισμένα αυτοκίνητα και μοτοσικλέτες, ζαρντινιέρες, πινακίδες, εμπορεύματα από παρακείμενα καταστήματα κ.ά.). Σε πολλές περιπτώσεις οι πεζοί αναγκάζονται να χρησιμοποιούν το οδόστρωμα, αυξάνοντας έτσι την πιθανότητα πρόκλησης ατυχήματος. Η ανταπόκριση των ΟΤΑ στην παρέμβαση του Συνηγόρου του Πολίτη δείχνει κατ' αρχήν διάθεση αντιμετώπισης του προβλήματος, η οποία όμως σπάνια τελεσφορεί, λόγω της –προβαλλόμενης– μεγάλης έλλειψης προσωπικού, αλλά και της γενικότερης δυσκινησίας των αρμόδιων υπηρεσιών.

2.2.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η δράση των ΟΤΑ όσον αφορά στους κοινόχρηστους χώρους τους οποίους διαχειρίζονται είναι πολυεπίπεδη και η περιπτώσιολογία δύσκολα μπορεί να εξαντληθεί.

Ως προς το πρώτο τμήμα της παραπάνω παρουσίασης, δηλαδή την αναίρεση της κοινής χρήσης με την έκδοση αδειών παραχώρησης ή την αυθαίρετη κατάληψη των κοινόχρηστων χώρων από ιδιώτες, φαίνεται ότι η αδράνεια των ΟΤΑ οφείλεται σε συνειδητή πολιτική επιλογή, να προτάσσουν την οικονομική ανάπτυξη της περιφέρειάς τους, διευκολύνοντας τους επιχειρηματίες που δραστηριοποιούνται σε αυτήν. Έτσι, οι μεν ΟΤΑ εκδίδουν τις σχετικές άδειες χωρίς να τηρούν πάντοτε τις επιταγές της νομοθεσίας, οι δε επιχειρηματίες παραβιάζουν συχνά τους σχετικούς όρους, επεκτείνοντας την εμπορική τους δραστηριότητα. Η κατάσταση αυτή όμως υποβαθμίζει συνεχώς την ποιότητα ζωής των πολιτών, οι οποίοι δεν μπορούν να ασκήσουν το αυτονόητο και νόμιμο δικαίωμά τους να χρησιμοποιούν και να απολαμβάνουν τους κοινόχρηστους χώρους της περιοχής τους. Ιδίως σε πυκνοκατοικημένες ή τουριστικές περιοχές, όπου η ζήτηση για άδειες χρήσης κοινόχρηστων χώρων είναι αυξημένη, το πρόβλημα γίνεται ιδιαίτερα οξύ.

Όσον αφορά στο δεύτερο μέρος της παραπάνω παρουσίασης, δηλαδή την υποβάθμιση της κοινής χρήσης, η αδράνεια ή οι πλημμελείς ενέργειες των ΟΤΑ φαίνεται να οφείλονται στην αδυναμία τους να ελέγξουν ικανοποιητικά την κατάσταση –παρά την κατ' αρχάς πρόθεσή τους να το πράξουν–, λόγω σοβαρών ελλείψεων προσωπικού, υποδομών και πόρων, και σε μια σχετική δυσκινησία των υπηρεσιών, γραφειοκρατικής φύσης.

Ο Συνήγορος του Πολίτη έχει προτείνει τα ακόλουθα:

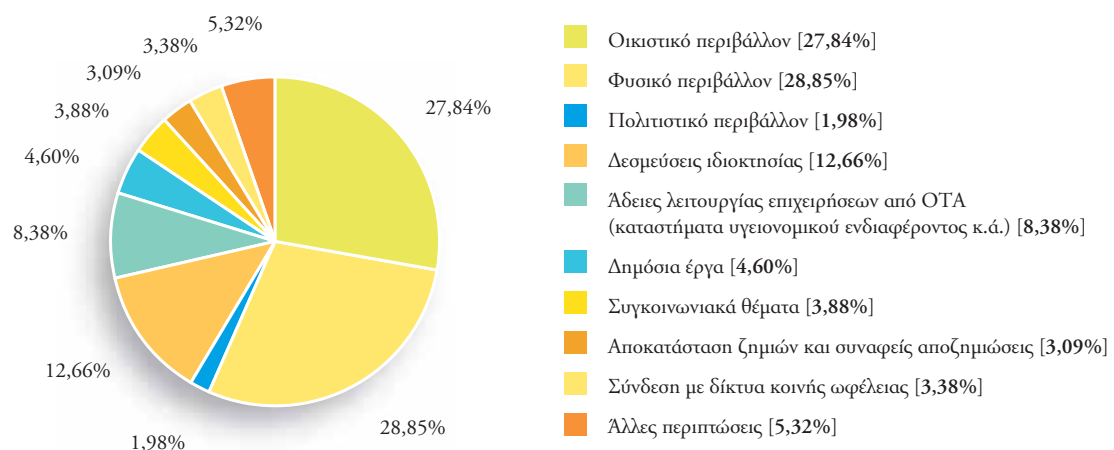
- Αυστηρότερη ρύθμιση των προϋποθέσεων χορήγησης αδειών παραχώρησης κοινόχρηστων χώρων και κατάληψής τους με τραπεζοκαθίσματα. Κυρίως, σε όλες τις περιπτώσεις παραχώρησης χρήσης (πλατείες, δρόμοι, πεζοδρόμια κ.λπ.), να ορίζεται το μέγιστο ποσοστό κοινόχρηστου χώρου που μπορεί να παραχωρηθεί σε ιδιώτες, ώστε να διατίθεται πάντοτε ικανό μέρος του για την κοινή χρήση από τους πολίτες.
- Επιβολή αυστηρών προστίμων σε εκείνους που παραβιάζουν τους όρους της άδειας παραχώρησης κοινόχρηστων χώρων και κυρώσεις, όπως ανάκληση της άδειας και μη χορήγησή της στο μέλλον, σε αυτούς που κατ' εξακολούθηση παρανομούν ή οι παρανομίες τους έχουν ιδιαίτερη βαρύτητα (π.χ. κατάληψη κοινόχρηστων χώρων με σταθερές κατασκευές).
- Συχνότερες περιπολίες της Δημοτικής Αστυνομίας στους κοινόχρηστους χώρους, ώστε να διαπιστώνονται οι παραβάσεις αλλά και να επιτυγχάνεται η επαρκής περιφρούρηση και η προστασία τους.
- Σύνταξη μελετών από τις τεχνικές υπηρεσίες των ΟΤΑ για την υπόδειξη των θέσεων

όπου πρέπει να τοποθετούνται οι κάδοι απορριμμάτων, με βάση την αρχή της αναλογικότητας και της ισότητας των πολιτών, ώστε να περιοριστούν οι αιτιάσεις ευνοιοκρατίας σε ένα θέμα που αποδεδειγμένα απασχολεί τους κατοίκους των αστικών κέντρων.

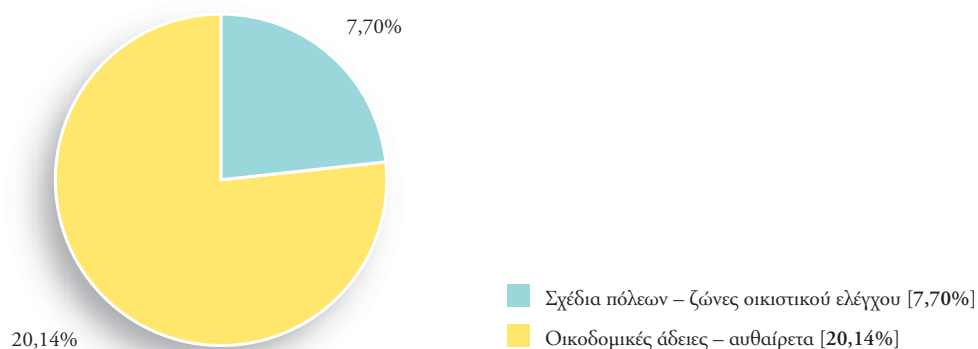
- Ιδιαίτερη μέριμνα για τους κοινόχρηστους χώρους πρασίνου με έμφαση στην καθαριότητα, τη φροντίδα των φυτών και την περαιτέρω δενδροφύτευση, όπου αυτό είναι δυνατόν.
- Απλούστευση της γραφειοκρατικής διαδικασίας αλλά και της εσωτερικής συνεργασίας των υπηρεσιών του ίδιου δήμου, ώστε να επιτυγχάνεται η γρήγορη και αποτελεσματική αντιμετώπιση των προβλημάτων.
- Ενίσχυση συγκεκριμένων υπηρεσιών (π.χ. Δημοτική Αστυνομία, τεχνικές διευθύνσεις των δήμων) με ανθρώπινο δυναμικό και πόρους, για την απρόσκοπτη άσκηση των καθηκόντων τους.

Η διατήρηση των κοινόχρηστων χώρων αποτελεί ύψιστη προτεραιότητα για την προστασία του αστικού περιβάλλοντος και τη βασικότερη ίσως υποχρέωση που έχουν αναλάβει οι ΟΤΑ απέναντι στους πολίτες, πάντοτε με στόχο την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής στο σύγχρονο, επιβαρημένο αστικό οικιστικό περιβάλλον.

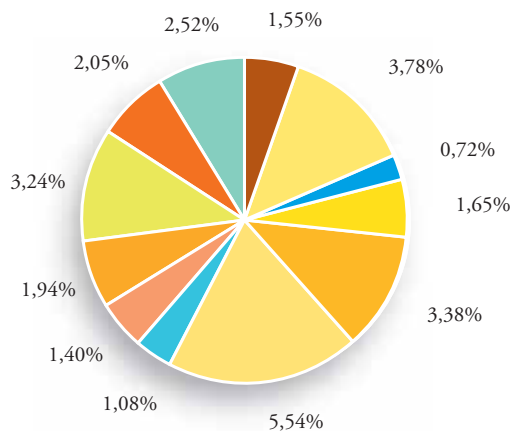
ΓΡΑΦΗΜΑ 34 ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΤΩΝ ΑΝΑΦΟΡΩΝ ΤΟΥ ΚΥΚΛΟΥ

ΓΡΑΦΗΜΑ 35 ΟΙΚΙΣΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ (27,84% ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΑΝΑΦΟΡΩΝ ΤΟΥ ΚΥΚΛΟΥ)

ΓΡΑΦΗΜΑ 36 ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ (28,85% ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΑΝΑΦΟΡΩΝ ΤΟΥ ΚΥΚΛΟΥ)

- Ρέματα [1,55%]
- Προστασία δασών [3,78%]
- Φυσικό περιβάλλον - προστασία (εθνικά πάρκα, θάλασσα, βιότοποι κ.λπ.) [0,72%]
- Αιγιαλός και παραλία [1,65%]
- Ρύπανση [3,38%]
- Προέγκριση χωροθέτησης, μελέτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων [5,54%]
- Περιουλλογή αστικών αποβλήτων, επικίνδυνα απόβλητα [1,08%]
- Διαχείριση υδάτινων πόρων [1,40%]
- Καθαριότητα κοινόχρηστων χώρων [1,94%]
- Εγκατάσταση κεραιών, στύλων δικτύων [3,24%]
- Ηχορύπανση [2,05%]
- Άλλες περιπτώσεις [2,52%]